بەشی ٧

گەدای کوێر: چلە

بوولێڵی ئەم ئێوارەی ڕۆژی ٢٧ی ئاوریلی ١٩٧٩ لە یانەی هێزە چەکدارەکانی ئیسرائیل، تەنانەت لە مێژووی چالاکی دەزگاکانی زانیاری ڕۆژهەلاتی‌نێوەڕاستیش‌دا ڕووداوێکی سەمەرە بوو. چەن‌سەد کەسێك بە بانگێشتننامە بۆئەم ڕێ وڕەسمە لێیان گێڕدرا بۆوە: هێندێکیان بریتی بوون لە سەرۆك وەزیر ئیسحاق ڕابین، سەرۆکی پێشوو و ئێستای مووساد، ڕێکخراوی سیخوڕی ئیسرائیل و کارگێڕانی سپا و مووساد و تەواوی ئەوانەی کە لەم چالاکییەدا بەشدار ببوون کە ئیسرائیل خێرەسەرانە بە چالاکی نەهێنی ناودێر کردبوو؛ ئەگەرچی ئەم چالاکییە خراپترین ڕازێك بوو کە لە ڕۆژهەلاتی نێوەڕاستا پارێزرا بوو.[1] لەم ڕێ‌وڕەسمەدا کە سێ‌چارەگی درێژە کێشا، وتارەکان

١– یەکەم کاربەدەستی ڕەسمی ئیسرائیل کە ئاشکرای کرد ئیسرائیل پووڵ و چەك‌وچۆڵ و فێرکاری ڕاهێنانی لە ئیختیار کوردان ناوە، سەرۆك‌وەزیر مناخم‌بگین بوو. ئەو ئەم مەبەستەی لە ٢٩ی سێپتامبری ١٩٨٠دا ئاشکرا کرد و بەم کردەوەی بالادەستانی "مووساد"ی توورە کرد. بۆ سبەی ئەوێ ڕۆژێ بلاڤۆکانی ئیسرائیل نووسیان کە ژێنێراڵ بارزانی لە مەودای ساڵەکانی دەیەی ١٩٦٠ و سەرەتای دەیەی ١٩٧٠دا چەند جاران بە دزی هاتۆتە ئیسرائیل.

کورت و گەرم وگوڕ و جارجاریش تێکەڵ بە هەست و سۆز بوون. شەپوورەکانی دەستەی موزیکی سپا هەوای بێدەنگییان لێدا, ئاڵای ئەستێرەی داود هەڵدرا و بۆ ڕێزگرتن لە هاوکاروانێکی خزمەتکار داکێشرایەوە سەر دۆخی نیوەهەڵدراو.ئەوەی ئەم ڕێوڕەسمەی تایبەت و تاق دەکردەوە ئەمە بوو کە چل ڕۆژ پاش کۆچی پیاوێک بەڕێوە دەچوو کە ئەم ڕێوڕەسمەی بۆ گیرابوو و ئەمڕۆ چلەی بوو, کە باوێکی ئیسلامییە لە بیرەوەری ڕێز لێنانی مسوڵمانان‌دا.

جا بەڵام ئەم پیاوەی ڕێزی لێ‌گیرابوو مەلامستەفا بارزانی بوو کە لە ماوەی دە ساڵی قەیرانیی‌دا هاوبەندی ئەم هەوڵانە بوو کە ئیسرائیل بە مەبەستی لاواز کردنی دەوڵەتەکانی ئێراق بەڕێوەی بردبوون. لە نەخۆشخانەی زانکۆی "جۆرج تاون"ی واشینگتۆن کۆچی کردبوو. تەنیا شتێکی هێندێکی لە مەسەلەی دوورخرانەوەی تاڵ و پڕ کوێرەوەری ئەوی لە ئەمریکا کەم کردبۆوە, تۆڵەیەکی بەجێ بوو کە ئاوقای بەرۆکی دەوڵەتدارانێکی بەهێز ببۆوە کە پیلانی ئەم خەیانەتە پڕ شەرمەزارییەیان سەبارەت بە وی — لە مارسی ١٩٧٥ — گەڵاڵە کرد و بەڕێوەیان بردبوو: سەرۆک ڕیچارد نیکسۆن لەسەر ڕیسوایی "واترگێت" لە ١٩٧٤دا دەسی لە کار کێشابۆوە؛ وەزیرە ڕەنگ‌ورووکاڵەوەبووەکەی دەرەوەی, واتە هێنری کیسینجێر, وێڕای تێشکانی سەرۆک جراڵد فۆرد لە هەڵبژاردنی سەرلەنوێی ١٩٧٦دا، لە لووتکەوە بەرەوخوار تلی بوو؛ هەواری بوومیدیەن، ڕێبەری ئەلجەزیرە ڕێکخەری سەودای فرۆتنی کوردان لە لایەن شاوە بە سەددام حوسێن, لە دێسامبری ١٩٧٨دا بە مەرگێکی پێداپێدا و پڕ ژان دەسی لە دنیا بەردابوو و تەنیا شەش حەوتە پاشی ئەو شۆڕشی ئیسلامی ئێران محەممەدڕەزاشای پەهلەوی لە ئێران بەرەو تاراوگە ڕادابوو.

وەك لە ڕێوڕەسمی "چلە"کەوە دەردەکەوت بەشداران گوناهێکیان لە بابەت ئابرووتکان و تەرت‌وتونا بوونی بارزانییەوە لە دەروونی خۆیانا هەست پێ‌نەدەکرد، ئەگەرچی زۆریشیان ڕێز بۆ مەلامستەفا و ئامانجەکەی دادەنا؛ هەروەك زۆر دواتر یەکێك لە ئەفسەرانی باڵادەستی مووساد گوتی: "ئەم مەبەستانەی فکریانی بە خۆیەوە خەریك کردبوو بیرەوەرییەکی سادە و ساکار نەبوون." بەڵام لایەکەم بە بڕاوی ئەم

کەسانە خوارەکەوپێچەکەی دۆستایەتی نێوان ئیسرائیل و کوردەکانی ئێراق بـە گـشتیی بۆ بیرئالۆزکان و بەخۆداهاتنەوەدا نەدەشیا. بە تێپەڕ بوونی زەمـان ئـەم ئیـسرائیلییانەی کە دەستیان لـە کێشەی کوردانا هەبوو بە خۆیان سەلـماند کە برابرا لـە خەیانەتی شا و ئەیالـەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا بەشدار نەبوون و دەوریان نەگێڕاوە. ئەمانـەش وەك زۆرێك لـە کاربەدەستانی دەزگاکانی زانیاری تر کە بە کردەوە لـە سەرانـسەری دنیـادا خەریکی چالاکی زانیاری لـەم چەشنەن پێیان باشتر بوو داکۆکی بکەنە سەر لایەنـەکانی تروووسکەداری ئەم کارانەی کردوویانـە و ئـەم دۆسـتانەی لــەم سەرەوسـەری دنیـادا پەیدایان کردبوون.

لـە دوو سالّی فرە قەیرانیی نێوەڕاستەکانی دەیەی ١٩٦٠دا، یارمەتی ئیـسرائیل لــە شەڕێکی وا دا کە شتێکی ئەوتۆی لـێ نـەزانرا بـوو گۆیـا جوولانـەوەی بـارزانی لــە تێداچوون ڕزگـار کردبـوو و بـۆ مـاوەی دە سـالان یاریـدەی دابـین کرانـی شـوێن و دەسەلاتی لـە باکووری ئێراق دابوو, بە شێوەیەکی وا کە ئەم حـوکم و دەسـەلاتە وەك سەربەخۆیی دەچوو. ئەو برە یارمەتییەی ئیسرائیل وە کوردانی دابوو کە هەزاران کەس لـە هێزەکانی ئێراقیان لـە جێوە چورتـمیش کردبوو, لـە قیمەتی فڕۆکەیـەکی بۆمباوێـژی میراژ کەمتر بوو. چما وا نەبووبا ڕەنگە ئەم هێزانـەی ئێـراق لــە شـەڕەکانی ١٩٦٧ و ١٩٧٣ی عەرەبان و ئیسرائیلدا بـە دژی ئیـسرائیل بەشـداری شـەڕ بووبـان. ئـاخرین کارەسات دەخەینە پشت‌گوێ و کارمان نەداوە بەسەر ئەمەوە کـە ئـەم یارمەتییانـە بـۆ دابین کرانی ئامانـجی دیاری کراو کە بریتی بوو لـە بڕست‌بڕین و چورتــمیش کردنـی تەواوی لـەشکرەکانی ئێراق کورتی هێنا. دە سـالّ دواتـر بـۆ ئـەم ئیـسرائیلییانەی کـە کەوتبوونە جەغزی کێشەی کوردستان، لـە وت‌وویژیاندا لـەگــەلّ هەمووکــەس، ڕوو وەرگێڕانیان لـە ئاوات و خەیالاتی ڕابردوو و سەرنج دانە جیهانی ڕاستەقینەی دەورووبەر و دامرکاو دژوار بوو. ئەم تاقمە بە فیز و سەربەرزییەوە ئەم وێنانـەیان نیـشان دەدا کـە لـەتەك ڕێبەرانی کوردا گرتبوویان: لـە دەوری مێزی قـاوەخۆری دیــمەنی شـەڕەکانیان نوێ دەکردەوە, تاکتیکـەکانیان دەخـستە بـەر ڕەخنـە, دەکەوتنـە پەێوشـوێنی دۆسـتە کوردەکانیان و ئاواتیان دەخواست کە سەرلـەنوێ چاویان پێیان‌بکەوێتەوە. یـەکێك لــە

باڵوێزەکانی بریتانیا لە ئێراق لە مەودای دەیەی ١٩٤٠دا کە بۆ هاوخەمی کوردان چ ناوبانگێکی نیە، جارێکی بە ڕاوێژێکی دزێو گوتی: "ئانگلۆ ساکسۆنەکان هەمیشە دەبنە ئۆگری خەڵکی سەیر و سەمەرە." ئیسرائیلییەکانیش هەر وەوتۆیان لێ‌هاتووە: ئەوان لەبەر دەقودۆغر بێژی و ساکاری تایبەتی خەڵکانی چیانشین و مەردازایەتییان لە شەڕ و خۆڕاگری پیاوانەیان لە بەرامبەر کوێرەوەری‌دا بە کوردان هەڵدەڵێن. یەکێك لە کارمەندە لێوەشاوەکانی مووساد بە شۆق و زۆقەوە دەیگوت: "کوردێك بە خۆی و تفەنگێك و کولێرە جۆیەك و چەن سەلك پیوازەوە بنێرە سەر تەپۆڵکەیەك، بە تەنێ پێشی پۆلێك سەرباز دەگرێ." ئیسرائیلییەکان هەروەها دانیان بەمەدا دێنا کە وێك چوونێك لە مابەینی خۆیان و کورداندا دەبینن، ئەویش ئەوان سەردەمان کە کەمینەیەکی چەوساوە بوون؛ ئەگەرچی کوردان بە پێچەوانەی ئیسرائیلییەکان خەڵکێکن کە خاوەنی ڕایەڵەی پێوەندی دەرەکی و توێژی خوێندەوار و پەروەردە کراو نین لە سەرانسەری دنیادا و تەنانەت بە پێچەوانەی ئیسرائیل ڕێیان بۆ دەریاش نیە. دژبەرانی کەللەڕەقی کوردان وە بیریان دێناوە کە یارمەتی ئیسرائیل بۆ وان بە مەبەستی بەهرە وەرگرتن لەبەر گەیشتن بە ئامانج و ئاکامی خۆیانە.

هەروەك دەرکەوت ئەزموونی کوردستان دواتر بۆ ئیسرائیلییەکانیش بەری تاڵی لێ‌کەوتەوە و بوو بە هۆی گەشە و پەرەی مەیل و ئیشتیای مەترسیدار بۆ بەڕێوە بردنی چالاکی پڕمەترسی و گومان لێ‌کراو. کارگێڕانی کۆنەکاری ئیسرائیل کە لە کوردستان کاریان کردبوو پاشان بەشداری گەلێك چالاکی بوون؛ لە باشووری سوودان و ئێتیۆپی‌ڕا بگرە هەتا لوبنان و ئەمریکای لاتین و ئەم ڕەوتە بۆ ماوەی بیست ساڵان ئیسرائیلی گیرۆدەی گێرە وکێشە کرد. تاقمێك لەو ئیسرائیلییانەی کە لە کوردستان خەریکی ڕاپەڕاندنی کاران ببوون دواتر سەریان گەیشتەوە نێو ڕایەڵەی چەپەڵکاریی: لە ماروونییەکانی لوبنان و کارتێلی مەودای موخەدیری مدلین و ملهوڕانی ئەمریکای ناوەندی، لە "ئاناستازیۆ سوموزا دێبایلە"ی "نیکاراگۆا"ڕا بگرە تا "مانۆئێل ئانتۆنیۆ نوریەگا"ی پاناما.

ئەم چالاکییە چەپەڵکارانە و بەربڵاوە دوابەدوای شەڕی ساڵی ١٩٥٦ی عـەرەبان و ئیسرائیل، (ئەو شەڕەی کـە لـەسـەر کانـاڵی سـوئێز هەڵگیرسـا)، دەسـتی پێکـرد و ئەوکات کە ئیسرائیل یەگجار بەپارێز سیاسەتێکی گیرا کـە بـە "سیاسـەتی دەوروبـەر" ناودێر کرا و ئامانـجی دەرباز بوون لـە دوورەپەرێزی بوو لـە ناوچـەکەدا، مەبەسـتێکی چاوەڕوان نەکراو بوو. ئەم سیاسـەت و هەڵوێـستە شـیلەی بـیری "ڕووڤـێن شـیلواه" یەکەمین سەرۆکی مووساد بـوو, کـە بـنج و بنـاوانی دەگـەڕاوە سـەر هەڵـسووڕان و چالاکی تافی لاوی خۆی لـە ئێراق. ئەو ئەوان سەردەمان کـاری بـۆ ئاژانـسی یـەهوود دەکرد، کە ڕێکخراوێکی زایۆنی بوو و لـە فەلـەستینی ژێربـاڵ و سەرپەرسـتێتی بریتانیـا دەوری دەوڵـەتی دەگێڕا. شیلواه لـە ساڵانی دەیەی ١٩٣٠دا بـۆ مـاوەی سـێ سـاڵان وەك مامۆستای قوتابـخانە و ڕۆژنامەنووسی نیوەڕۆژکاری دەکرد و لـەوان دەوروبەراندا دەکەوتە گەڕان و بە ناوی کۆکردنەوەی زانیاری بە مەبەستی نووسینی وتارگەلێکی کە قەت بڵاونەکرانەوە, لـەگەڵ کوردان و تەواوی کەمینەکانی دانیشتووی ئێـراق نێـوانی دادەگیرساند.

کەینەوبەینەی نێوان کەمینەکانی غەیرەعەرەب لـە وڵاتـانی بەناوعـەرەبی و لـەتـەك وڵاتانی دراوسێی مسوڵمان و غەیرەعەرەبدا بوو بە یەکێك لـە خاڵـە سـەرەکییەکانی چالاکی سیخوڕی ئیسرائیل. شیلەی ئەم سیاسەتە هـەر ئـەم وتـە مەشـهوورە بـوو کـە دەیگوت: "دوژمنی دوژمنەکەم دۆستمە." ئامانـجی ئەم سیاسەتە کە ساز کردنی کەنـد و کۆسپ لـەسەر ڕێی حکوومەتانی عەرەبی و پشوودانی ئیسرائیل بوو, ڕیشەی دەچۆوە سەر ڕێكخستنی ڕەسـمی تێکەڵ بە چالاکیی سیخوڕی لـە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاسـت و بـە مسوڵمانانی غەیرەعەرەب لـە ئێران و تورکیا و – دواتر – ئیتیۆپی لـە شاخی ئـەفریقاوە گرێ دەدرا, کە مەسیحییەکان حکوومەتیان بەسەردا دەکرد. بۆ گەیشتن بەم ئامانـجە مووساد لـە سـاڵی ١٩٥٨دا ئیدارەیـەکی بـە نـاوی ئیـدارەی پەیوەندییـەکانی دەرەوە دامەزراند کە سەرنـجی تایبەتی دابووە سەر دەورەدانـی دەسـەڵاتی پـەرەگری جـەماڵ عەبدوناسر, سەرکۆماری میـسر کـە مووسـاد ئـەوی بـە هاوپەیـمانی غەیرەڕەسـمی کومۆنیزمی جیهانی دەزانی.

ئەو ڕێکخراوە بە ناو"سێ لکە"ی کە ئیسرائیل و ئێران و تورکیای لێکتر گرێ دەدا, لە ساڵی ١٩٥٨ەوە بۆ لایە بە شێوەیەکی ڕێك‌وپێك دانیشتن و کۆبوونەوەی دەبوو و بناغەشی دەگەڕاوە سەر بەندیواری نێوان ئەوان و ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و هەروەها ترس لە ناسیۆنالیزمی توندی عەرەب و کومۆنیزم. هەتا بیست ساڵ دواتر کە شای ئێران سەرەونخوون کرا، ئێران گەوهەری تروسکەداری قووچی کلاوی ئەم ڕایەڵە بوو و هەموو شتێکی – لە نەتەوە بگرە هەتا دابین کردنی پاراستنی سەرەکی – دەدایە ئیسرائیل و بۆی دەرەخساند. ئەم پاراستنە سەرەکییە لە چوارچێوەی کڕینی چەك‌وچۆڵێکی زۆر و زەوەندا بوو کە بە بیانووی بەربەرەکانی دژی یەکێتی سۆڤیەت لە ئەمریکای دەکڕی, بەلام لە ڕاستیدا بە مەبەستی تۆقاندنی ئێراق و پێشبڕکە دانەوەی بوو لە بەستێنی ئاخنینی جبەخانەدا. یارمەتیدانی کوردەکانی ئێراق بۆ ئیسرائیل و ئێرانی شیعە مەزەب و ئاریایی ڕەگەز – بە پێشینەی دوور و درێژی دوژمنایەتی لەگەڵ عەرەباندا – هەرتك کارێکی بە ڕێ‌وجێ بوون.

دێوید کیمچە یەکێك لە کۆنە کارمەندانی مووساد دەنووسێ: "هەرتك وڵات لە بوونی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستێکی سوننی مەزەبی بەهێزی هاوچەشن تەواو تۆقیبوون. ئیسرائیل هیچ پێی‌خۆش نەبوو کە سپای ئێراق لە شەڕێکی داهاتوودا سووریا و ئۆردۆن یاریدە بدا." ئێرانیش مەیلی وابوو سپای ئێراق لە سنووری باشووری خۆی کە دەکەوتە شانی یەکاوی‌عارەبان و نێوان‌ناخۆشیی لەسەر بوو، هەروەها لە پارێزگای پڕ نەوتی "خووزستان"ی دوور ڕابگرێ. پاش شەڕی ١٩٤٨ی عەرەبان و ئیسرائیل، ئێراق تەنیا وڵاتێك بوو کە سەری لە ئاست مۆر کردنی کۆتایی هاتنی گێرە وکێشەی ڕەسمی لەتەك ئیسرائیلا با دابوو. چورتە لێ‌بڕینی لەشکرەکانی ئێراق – جاری وابوو زۆربەیان لە پێ دەپەڕین – بوو بە هۆکارێکی بنەڕەتیی "ژێئۆئیستراتژیك"، کە بەردی بناغەی یاریدەدانی کوردانی لەسەر دامەرزا, چونکە ئەم وڵاتە جوولەکەیە تەمای وابوو کە لاوازی ڕێژەی جەماوەریی خۆی بە سازکردنی لانی زۆری گیروگرفت بۆ عەرەبان قەرەبوو کاتەوە.

ئیسرائیل بە یارمەتی تەبلیغاتی دژی زایۆنی توند و تیژی دەوڵـەتانی یـەك لـە دوای یەكی بەغدا پاساوی بۆ ئەم هەڵوێست و سیاسەتەی دێنایەوە. هەڵبەت بەشێك لەم قسە سووكانەی ئێراق دەگەڕاوە سەر تێمانی لە بابەت بێدەسـەڵاتی خـۆی كـە نەیـدەتوانی پێوەندی نێـوان ئیـسرائیل و كـوردان لێـك دابـڕێ و دوایـی پێ‌بێنـێ. دیـسانیش ئـەم بەرژەوەندییانە نەیتوانی بەرگێڕەوەی ئێراق و ناردنی هێزەكانی بێ بۆ بەرەكانی شەڕ لـە ساڵانی ١٩٦٧ و ١٩٧٣دا، بەڵام گیرۆدە بوون لە بەرەی كوردستاندا بێ‌گومـــــان توانایی ئێراقی بە مەبەسـتی یارمەتی‌ـدانی پـڕی ئامانـــجی فەلـستینییەكان تـەواو كـەم دەكردەوە.

جەمسەری دەسپێكی سیاسەت و هەڵوێـستی ئیـسرائیل سـەبارەت بـە كوردەكـانی ئێراق دەگەڕێتەوە سەر زەمانی ڕووخـانی پاشـایەتی بنەماڵـەی هاشــمی لــە ١٩٥٨ و كۆتایی هاتنی حوكم و دەسەڵاتی ئینگلستان لە ئێراق كە لـە سەرەتای سازكرانی وڵاتی ئێراقەوە, واتە دوابەدوای شەڕی یەكـەمی جیهانییـەوە بێ‌پـسانەوە دەسـتی پێكردبـوو. لـەگەڵ شۆڕشی ژێنێڕاڵ عەبدولكەریم قاسم كـەم و زۆر دەسـاڵەیەكی تـەواو ئـاڵۆز و لەرزۆكی سیاسی سەری هەڵدا و ئەمە دەرفەتی بۆ ئیسرائیل ڕەخساند كە بێتە مەیـدان. ئاڵۆز و لـەرزۆك كردنـی ئێـراق ئامانـــجی نەپـساوە و هاوبەشـی ئیـسرائیل و ئێـران و كوردان بوو. ئیـران لـە ١٩٥٠دا بە شێوەی ڕەسـمی دانی بە وڵاتی ئیسرائیلدا هێنـا و ئیزنی دا كە فڕۆكەی شەریكەی ئیسرائیلی "ئێل عال" لە فڕگەی تـاران بنیـشن, بـەڵام قەت بە ڕەسـمی ئیزنی لیژنەی سیاسی ئیسرائیلی نەدا كە ئاڵای ئەستێرەنیشانی داود لە سەردەرانەی بنكەی ڕامیاری خۆی هەڵبدا و یا تەنانەت لـەوحێكی وەرشـەو بـە نـاوی باڵوێزخانە بە دیواری دەرەوە هەڵواسێ. نێوانخۆشی لـەگـەڵ ئێـران بـۆ ئیـسرائیل بـە ڕادەیەك گرینگ و ژیانەكی بوو كە ئیسرائیلییەكان قەت پێیانخـۆش نـەبوو لــە هــیچ گەڕیانێكی گەورە یان بچووكدا بـە پێـچەوانەی مـەیل و بـیری شـا بـــجووڵێنەوە. بـە خوردبوونە لـە یەكتر نەخوێندنەوەی ئەم پەیوەندییە, سەرەڕای هەست و سۆزی هێندێك لە ئیسرائیلییە ڕۆمانتیكەكان كە بە چاوی دوو كەمینەی پێخوستكـــراو تـــــماشای ڕەوتەكــەیان دەكــرد كــە یاریــدەی یــەكتر دەكــەن, ئامانـــجی ســەرەكی و گرینگــی

ئیسرائیلییەکان کوردان نەبوون. جا بەڵام بۆ بارزانی – کە پووڵ و چەكوچۆڵی نـەبوو و تاق کەوتبۆوە و لـە ١٩٦١ەوە بـۆو لایـە بـە دژی ئێـراق ڕاپـەڕیبوو – ئێـران تـەنیا شادەماری ژیان و مان بوو بە مەبەستی دەسڕەسی بە دنیای دەرەوە و خر و پتوون سـەر بە ئێران بوو.

لـە تەواوی ماوەی دە ساڵەی ئاماژە پێکراوا گەورەترین یارمەتی لـە لایـەن ئێرانـەوە دەدرایە کوردانی ئێراق و چۆنیەتی ئەم یارمەتییەش دەگەڕاوە سەر بۆچوونی شا لـەسـەر سیاسەتی ئێراق و دەکەوتە هەوراز و لێژان. بـۆ وێنـە کاتێـك "عەبدوسـسەلام عـارف ناسری" لـە ساڵی ١٩٦٤دا لـە ئێراق هاتە سەر دەسەڵات، یارمەتی شا بۆ کـوردان بـە شێوەیەکی بەرچاو پێهەڵاچوو. ئیسرائیل بۆ "شا" ئامرازێکی باش بوو: هـەم دەوڵـەتێکی بچووك بوو و هەمیش بە پێچەوانەی ئـەو داوێنـی بـە خەیانـەت بـە کـوردان ئـالوودە نـەببوو. کـەلك وەرگـرتن لـە ئیـسرائیل بـۆ یارمەتیـدانی کـوردان لـە ڕوانگـەی "زانیاری"شەوە زۆر بە قازانج بوو: دەیتوانی بە شێوەیەکی شیاو و سەلـماو پاکانـە بکـا و حاشا لـە دەستێوەردانی خۆی بـکا.

بەمـجۆرە بە پێی ڕەزامەندی و سەلـماندنی ئێـران بـوو کـە ئیـسرائیل و بـارزانی هەلیان بۆ ڕەخسا لـە ساڵانی دەیەی ١٩٦٠دا بکەونە باوەشی یەکتر. داخوا بلێـی کـێ یەکەم هەنگاوی هەڵێنابێتەوە ڕوون نیە. یـەکێك لـە دەورگێـرە بنەڕەتییـەکان کـامران عالی بەدرخان بوو: ئەو کوردێکی تورکیا بوو کە پێشینەی شۆڕشگێڕ بوونی دەگەڕاوە سەر ساڵانی نێوەڕاستی سەدەی نۆزدە و لـەوێوە دەستی پێدەکرد. بـەدرخان کـە ئـەوان سەردەمان تەمەنی پاڵی وە حەفتا ساڵ دابوو وتەبێـژی بـارزانی بـوو لـە ئورووپـا و بـە مووچەیەکی زۆر کەم لـە قوتابـخانەی میللی زمانە زیندووەکانی ڕۆژهـەڵاتیی (ناسـراو بە Langueso) دەرسی دەگوتەوە. ئەو لـەگـەڵ چـالاکی سـیخوڕی نائاشـنا نـەبوو. دروست پاش شکانی عوسـمانی لـە شەڕی یەکەمی جیهانیدا وەك دیلـمـانج و ڕێنـوێنی ماوژۆر ئێدوارد دابلیو.سی. نۆئێل، کوردنـاس و ترکزەخـوازی چاوناسـی ئینگلیـسی، چووبۆوە بۆ تورکیا. ئەم ڕاسپێراوییەی ئاوریلی ١٩١٩ لـە کوردسـتانی تورکیـادا بـە ڕادەیەك ئاگری تووڕەیی باڵادەستانی ترکی خۆش کرد کە دەوڵەتی ئینگلـستان ناچـار

بوو بانگی بێڵێتەوە. ترکان "بەدرخان"یان لەبەر دەورێکی کە لە شۆڕشەکانی دواترا گێڕای لە دوورەوە مەحکووم بە ئیعدام کرد. لەوی بەو لاوە ئەو لە نێوان بەیرووت و دەمیشقدا هاتوچۆی دەکرد؛ سەرپەرستێتی ئەم دوو وڵاتە لە ئەستۆی فەرانسە بوو. بەدرخان بلاڤۆکی کوردی بڵاو دەکردنەوە و وەك پارێزەرکاری دەکرد. لە ١٩٤٧دا لەسەر تکای ڕۆژێ لێسکۆ و ڕۆژهەڵاتناسانی تری فەرانسەوی کە خۆیان کەوتبوونە نێو ڕایەڵەی دەزگاکانی زانیاری چووە پاریس. لێسکۆ هەر خێرایەکی بە تەواوی چووە نێو دەزگای زانیاری فەرانسە و کورسی مامۆستایەتی خۆی لە دامەزراوەی زمانەکانی ڕۆژهەڵاتی بۆ بەدرخان بە میرات بەجێهێشت. بەدرخان ناوەندێکی بە ناوی ناوەندی توێژینەوەی کوردی دامەزراند، بەڵام ئەوەندە دەستەنگ بوو کە زۆر جاران توانایی چاپ کردنی بلاڤۆکەکانی نەبوو و بە ناچار بە یارمەتی مەکینەیەکی دەستی "میمۆگراف" سەر و بنی کارەکانی وێكدێنانەوە.

بەدرخان پەیوەندییەکی کۆنی نهێنی لەگەڵ زایۆنییەکان هەبوو. چەند مانگێك پاش دامەزرانی وڵاتی ئیسرائیل لە مانگی مەی ١٩٤٨دا، ئەو لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست — میسر، سووریا، لوبنان و ئەوبەری ئۆردۆن — خەریکی سەفەران بوو. جارێکیان هەر لەم هاوینەدا، ڕاسپێراوی "مەلیك عەبدوڵڵا" بوو بۆ چارەسەر کردنی پاشماوەی کێشەکانی ئەوبەری ئۆردۆن و ئیسرائیل. ئەو لەخۆوە هەوڵی دا پشتیوانی ئیسرائیل بە مەبەستی ڕووخاندنی دەوڵەتانی سووریا و لوبنان، بە کەلك وەرگرتن لە "دەرووزی" و "چەرکێس" و مەسیحییەکانی "ماروونی" کە هەموویان خاوەنی پلەی باڵا بوون لە دەوڵەت و هێزە چەکدارەکانی پەروەردەکراوی دەسی فەرانسە, ڕابکێشێ, بەڵام ئاکامێکی لەم هەڵسووڕانە وەرنەگرت. بەدرخان دەیگوت وەها چالاکی و هەڵسووڕانێك دەتوانێ سووریا و لوبنان لە ئاوقا بوونی ئیسرائیل دوور ڕابگرێ و بۆ وێنە ئاوات و ئامانجەکانی نەتەوایەتی کوردانیش لە تەواوی ناوچەدا وەخۆبخا و ڕاپەڕێنێ. هەڵبەت ئەم بیرە شتێکی نوێ نەبوو. زایۆنییەکان لە "داوید بێن گۆریۆن"ەوە بۆ لایە بە بیر و بۆچوونی لەم چەشنەوە کە لای وایە تەنیا ڕێگای دەستەمۆ کردنی جیهانی عەرەب پێکهێنانی چەندین وڵاتی تر و لایەنگری کردن لە کەمەنەتەوەکانە لە

جەغزی ئەم سنوورانەی کە لـە خاپوورستانی ئیمپراتۆرییەتی عوسـمانی بـەدی هـاتوون، ئاشقێنییان کردبوو. ئاخرییەکەی ئیسرائیل ملی بۆ ئەم وەسوەسەیە ڕاکێشا و لـە دەیـەی ١٩٧٠ و ١٩٨٠دا پێی نایە بازنەی یەکێتییەکی غەیرەڕەسـمی، بەڵام چڕ و پڕ لـەگـەڵ مارۆونییەکانی لوبنان کە گەلێك ڕووداوی پـڕ کارەسـاتی لــێ کەوتەوە. زۆرێـك لــە چالاکانی پێشووی مووساد لـە کوردستان، کەوتنە نێو ڕەوتی ڕووداوەکانی وێندەرێ.

بە گومانی دۆستە فەڕانسەوییەکانی مەیلی بەدرخان بۆ کاروباری جەغزی دەزگـای زانیاری دەگەڕاوە سەر ئاکامی لێكهەڵوەشـانی خێـرای شۆڕشـی سـاڵی ١٩٣٠ی کوردان و ئەرمەنییان بە دژی ترکان کە زۆر چاکیشی گەلاڵە بۆ دارژابـوو و خۆیـشی دەورێکی تێدا گێڕابوو. بە گوێرەی ئەم ئاکامە ئیتر شۆڕشی چەکداری نـە دەڵـوا و نـە بووزی دەخوارد.[1] ئەو پاش شەڕی دووەمی جیهانیش، لـە وەختایەکا کە شـەڕی سـارد ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی کردبوو بـە دووکـوتی دژاودژ و دامـەزرانی دەوڵـەتی ئیـسرائیل برینێکی لەسەر جەستەی عەرەبان جێهێـشتبوو و بـیر و بـڕوای جهـانی سـێهەم تـین و گوڕی وە بەر نابوو، هەروا لـەسەر ئەم قسەیەی خۆی سوور بوو. لـە وەها جیهانێكدا ئارمانـجی کورد – بەم خواستانەی کە لـەسەر ئێران و تورکیـا و تەنانـەت سووریاشـی هەیە – سنوورە ڕامیارییە دەسکردەکانی تێکەوەدەپێچا و لــە نێـو حیـزب و دەوڵـەتانی بنەگری دنیادا پشتیوانێکی قایم و پتەوی گیر نەدەکەوت. بە بڕوای بـەدرخان باشـترین شتێکی کە کوردان دەیانتوانی چاوەڕوانی بن ئەم دەسکەوتە باشانە بوون کـە لــە ڕێـی بەهرە وەرگرتنی بەپارێز لـە ڕایەڵەی دەزگا زانیارییە نەهێنییەکانەوە کۆ دەکرانەوە، ئەمە میراتی ئامۆزایەکی گوندەکی بوو کە کوردان، بەتایبەت کوردەکانی ئێـراق، نـەیانتوانی خۆی لــێ کلا بکەن و ئاخریش تووشی نەهامەتی کردن.

لـە بەهاری ساڵی ١٩٦٣دا مووساد بە کەوتنە شوێن ئەزموونەکانی سی ساڵی بەرەوەی شیلواه، ڕۆژنامەنووسێکی کە بنکەی لـە پاریس بوو ناردیە کوردستان. لـەتەك بارزانی و برایم ئەحـمەد سکرتێری گشتیی پارتـی دێـموکراتـی کوردستانـی ئێراقدا

١– مەبەست شۆڕشی ئاراراتە.

دیداری کرد و پێشنیاری کرد کە کەسێك بنێرنە پاریس هەتا لە هۆتێلێك لەسەر لێواری باڵی ڕاستی "سێن" لەگەڵ ئیسرائیلییەکان وتوویژ بکا. هۆتێلەکە کەوتبووە نیزیك باڵوێزخانەی ئیسرائیل، کە ئەوکات لە یەکێك لە کۆنە کۆشکەکانی "ڕۆچیلد" لە شەقامی "واگرام"دا بوو. بارزانی کە لە لایەن هێزەکانی ئێراقەوە خرابوویە جەڕ و مەنگەنەوە، پێشنیارەکەی قبووڵ کرد، ئەگەرچی ئەم ڕەزامەندییە ئەو شۆر و شەوقە چاوەڕوان کراوەی تێدا نەبوو, چونکە ئەو زۆری پێ چاکتر بوو کە لەگەڵ ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا یا عەرەبان بکەوێتە گفتوگۆ و مامەڵە کردن, واتە ئەگەر ئەمانە مەیلێکی گەرموگوڕیان سەبارەت بەم گەڕیانە نواندبا. ڕق و کینەی نەتەوەخوازێکی کورد سەبارەت بە ئازاردەرانی گەلەکەی, واتە عەرەبەکان و ئێرانییەکان و ترکەکان زۆریش بێ, دیسانیش ئەم ڕقە بە ڕێزدانان بۆ دەسەڵاتی ناوەندیی ئەم وڵاتانە برێك دەنیشێتەوە و پتر پێیخۆشە لە بری ئەوەی تووشی تێکهەڵچوون بێ لە گەڵیان، بکەوێتە وتوویژ سەبارەت بەو قازانج و بەرژەوندییانەی کە دەتوانن لەسەری ڕێكبکەون و ئەمەش ئاواتێکە کە قەت وەدی نەهاتووە.

وەکی دیمان بارزانی قەت بیری وە دەس گرتنی دەسەڵاتی لە "بەغدا" بە لای خۆیەوە پوختە و گەڵاڵە نەدەکرد؛ ئەو لەوپەڕی ئیشەکەدا هیواداربوو کە بۆ دابین کردنی ناوچەیەکی ئازاد و دوور لە دەسەڵاتی ڕاستەوخۆی حکوومەت لە باکووری ئێراق, کەلك لە یارمەتی دەرکی وەربگرێ. بە وتەی یەکێك لە مێژوونووسانی کورد بۆ گەیشتن بەم ئامانجە "ئیسرائیلییەکان ئەشتەکی بەرچاو نەبوون و چما عەرەبان شتێکیان وێ دابا، هەر لەڕێوە دەستی لەوان هەڵدەگرت." بەڵام عەرەبان هیچیان وێ نەدا. بارزانیش وەك فەلەستینییەکان چارەیەکی تری نەبوو جگە لەوەی هەر ئەسپێکی هاتە بەرچاوی گرێوی لەسەر بکا. جارێکیان بە لێژنەیەکی نوێنەرانی ژنانی فەلەستینی کە ئەویان لە بابەت هاریکاری لەگەڵ ئیسرائیلدا سەرکۆنە کردبوو، گوتبوو: "من وەك ئەو گەدا کوێرەی بەر دەرکی مزگەوتی سێلمانیم، دەستم ڕاداشتووە, نابینم کێ پووڵی ناوەتە بەری دەستم."

ئا بەم شێوەیە لە پایزی ساڵی **١٩٦٣**دا برایم ئەحمەد چوو بۆ پاریس, لە هۆتێلی شوێنی "مەبەست" ژوورێکی گرت و تەلەفۆنی بۆ ڕۆژنامەنووسی "گۆرین" کرد. هەروەها ئیسرائیلییەکانیشی ئاگادار کردەوە؛ ئیسرائیلییەکان هەم سەریان سوڕما و هەمیش پێیانخۆش بوو. دڵنیا نەبوون کە بارزانی وە بێوشوێنی مەبەستەکە بکەوێ, جا چ بگا بەوەی کە بۆ ئەم کارە کەسایەتێکی گرینگی وەك برایم ئەحمەد بنێرێ. "مناخم ناهیك ناوت"، کارگێڕی مووساد لە پاریس – جێگری دواتری مووساد – یەکەم ئیسرائیلی بوو کە لەگەڵ [برایم] ئەحمەد دیداری کرد، کە ئەو کات چل ساڵی تەمەن بوو بەلاّم وەك زۆربەی خەڵکانی چەوساوە بە تەمەنتری دەنواند. [برایم] ئەحمەد دواتر لەتەك "والتێر ئیتان" باڵوێزی ئیسرائیلیش دیداری کرد. ئیتان گوێی دایە حیکایەتی دوور و درێژی دەرد و مەرەد و پەرێشانی و سەرەنجام داخوازی بۆ یارمەتی. [برایم] ئەحمەد قامکی لەسەر چەند خاڵێکی گرینگ دانا. ئەو چارەنووسی کوردانی لەگەڵ چارەنووسی جوولەکان پێکەوە هەڵسەنگاند و گوتی خەباتکارانی کورد بە ڕادەیەك دەستەنگن کە تەنانەت قەند و چای خۆشیان بۆ ناکڕدرێ و لێرەدا چۆوە سەر هەست و سۆزی دایکانەی خاتوو گوڵدامایەر, وەزیری دەرەوەی ئەو سەردەمی. ئەگەرچی دەزگای حکوومەتی ئیسرائیل بۆ نواندنی هەست و سۆز چاوناس نەبوو, بەلاّم چەند ساڵ دواتر "ناوت" دەیگێڕاوە کە ئەو و "ئیتان" زۆر خەمبار بوون و کاتێك خاتوو مایەر ئاگادار کرایەوە لەڕێوە دەستووری داگیرسانی ئەم پەیوەندییەی دا کە ئاوا بێفەر و پڕ بەلاّ کەوتەوە. [برایم] ئەحمەد کە ئۆگریی ئیسرائیلی لێ ڕوون ببۆوە, لەم بابەتەوە سەری سوڕنەما. کاتێکیش بەدرخان – کە [برایم] ئەحمەد بە ئانقەست دیداری خۆی و ئیسرائیلییانی لا نەدرکاندبوو – شەو بردی بۆ کابارەی "لیدو" لە شانزەلیزە و بە ڕواڵەت لەخۆوە سەری قسانی لەگەڵ کەسێکی پەنایان داگیرساند کە بە هەڵکەوت یەکێك لە نوێنەرانی کومۆنیستی پارلەمانی ئیسرائیل بوو، دیسانیش هەڵنەبەزییەوە. ئیسرائیلییەکان [برایم] ئەحمەدیان بە خۆی و بیست هەزار دۆلار و بەڵێنی یارمەتی زیاترەوە ناردەوە کوردستان.[1] یەکەم بارخانەی چەکوچۆلاّن

١– هەر لە بۆ پێکگرتن – چەند ساڵ دواتر سامی عەبدورڕەحمان، نوێنەرێکی تری بارزانی, توانی فرانتس

مانگێك دواتر گەیشتە کوردستان. کاتێك [برایم] ئەحـمەد گەڕاوە کوردستان, بارزانی لە بابەت چەکوچۆلانەوە خۆشحاڵ بوو، بەلام سەبارەت بەم پووڵە کەمەی کـە کـۆی کردبۆوە نارەحەت بوو. [بـرایم] ئەحـــمەد لـەم بابەتـەوە گلـەیی کـرد کـە بـارزانی ئاگربڕی بە هەلومەرجێك قبووڵ کـردووە کـە بـە بـڕوای ئـەو و پـارتی دێمـوکرات ناتەواوە و ئامانـجی پێوەدی نایە؛ بارزانی گوتی کە بۆ درێژەی شەڕ پووڵی تەواوی بـە دەستەوە نیە.

کەمتاکورتێك هەموو شتێك, وەك چەکوچـۆڵ، جبەخانـە, ڕاوێـژکاری نیزامیـی و کادری ڕاهێنان، تەنانەت وەزیرێکی سەربەگێـچەڵی کابینـە, کارناسـانی کـشتوکاڵ، دوکتۆر, دانپزیشك و نەخۆشخانەیەکی دەشتەکی – و ئی شەڕیش – هـەموو دەسـتیان تێکگرت و بە دوای ئەم گەڕیانـە دا هـاتن. یـەکێك لـەم ڕۆژنامەوانانـەی چـوو بـووە دیدەنی کوردستان هەر لـە دەسپێکی ساڵی **١٩٦٣**ەوە باسی ئەم چەکانەی کرد کە بـە شێوەیەکی گوماناوی بە چەتر بەردەدرانـەوە. (سەرچـاوەکانی تـر دەیـانگوت کـە لـە **١٩٦٥**دا هاوکارییەکی پتەوی سەربازییان لە نێواندا بـــووە.) یـــاکۆف غـــروودی، وابەستەی نیزامیی ئیسرائیل لە تاران، لە گەڕیانی ناردنی چەکا، لە ئیسرائیلـەوە بـەرەو ئێران بۆ کوردان چالاك بوو. ئەو دواتر لە سەودا و مامەڵەی چەکوچـۆلا سـامانێکی زۆری وەسـەریەك نـا و لـە گـەڕیانی ئابڕووتکـانی کێـشەی ئـازاد کرانـی بـە بارمتـە گیراوەکانی ئەمریکایی‌دا لە بەرامبەر وەرگرتنی چەکوچـۆلا, لـە دەیـەی هەشـتادا، دەوری سـەرەکی گێـڕا. نـاردنی چـەك و جبەخانـە پـاش شـەڕی **١٩٦٧** و **١٩٧٣**ی عەرەبان و ئیسرائیل بوو بە لێشاو و ئەمانە ئەم چەکە پێشکەوتانەی ڕووسی بـوون کـە ئیسرائیل لە سپای عەرەبانی بە خەنیمەت گرتبوو.

لە دەسـپێکی ئـەم چـالاکییانەدا مووسـاد ددانـسازێکی بـە خـۆی و یـەکێك لـەم "چەرخەپێ"یانەوە، بە مەبەستی کێـشانی ددانـەکانی بـارزانی و سـازکردنەوەیان نـاردە

یوزێف ئیشتراوس, سیاسەتوانی سووسیالیستی مەسیحی لە "باواریا" ڕازی بکا کـە دوو میلیـۆن دۆلار یارمـەتی بداتە جوولانەوەی کوردان.

کوردستان. ددانەکانیان لە تاران بۆ ساز کردەوە. یەکێك لە گرینگترین کار و هەڵسوورانەکانی ئیسرائیل لە کوردستان کە بە لای هێندێك لە کوردانەوە زۆر گرینگ بوو، یارمەتی ئەم وڵاتە بوو بۆ دامەزراندنی دەزگای زانیاری کوردان بە ناوی "پاراستن" کە "مەسعوود"ی کوڕی بارزانی سەرۆکی بوو. ئەم هەم لە کوردستان و هەم لە ئیسرائیل بە شێوەیەکی لەپەستا هاتە ڕاهاتن و پەروەردە کران. "پاراستن" لق و پۆی هاویشتە نێو تەواوی کۆمەڵانی کوردەواری لێر و لەوێ و مووساد لە هەر شتێکا کە پێویست بە ڕێنوێنی بوو, ئەوانی ڕێنوێنی کرد. ئەمە وتەی یەکێك لە کەسانی زانستگایی ئیسرائیلە کە پەیوەندێکی زۆر گرینگی لەگەڵ دەزگای زانیاری ئیسرائیل هەیە.

کارگێڕانی مووساد لە نێوخۆی کوردستان یان خۆیان بە ئێرانی دەگۆڕی یام جلوبەرگی کوردییان دەپۆشی و پشتێندیان لێ دەهاڵاند و جامانەیان دەکردە سەر. جاری وابوو بە مەبەستی لارێ کردنی بیری قوژبنپشکنی هێندێك کەس بنکەی خۆیان بە ناوی "خێوەتی بلاڤۆکان" دیاری دەکرد.

قەت جگە لە تاقمێکی کەم ئیسرائیلی لە کوردستانی ئێراق نەبوون و ئەم تاقمەش زۆر جاران لە قەراغ و قولاغی سنووری ئێران وێوەتر نەدەچوون. سەیر ئەوەیە کە مووساد لەم چالاکییانەدا بەهرەی لە هیچکام لەو جوولەکانەی لە کوردستان لە دایك ببوون وەرنەگرت و وای پێ باشتر بوو کە بۆ ڕاوێژکارانی خۆی دیلمانجی عەرەب تێوە دا.[1] سەرەڕای تاوانبار کرانی پەیتاپەیتای ئێران و ئیسرائیل لە لایەن ئێراقەوە

١– ڕێژەی جەماوەری ئەم جوولەکانەی کوردستانیان بە وڵاتی خۆیان دەزانی بەر لە کۆچی بە کۆمەڵیساڵی ١٩٥٠ بەرەو ئیسرائیل سی تا چل هەزار کەسێك دەبوو. ئەم جەماوەرە لە شارەکانی زاخۆ، ئاکرێ, ئامێدی, دهۆك، هەولێر و سلێمانی بنەگر ببوون و چەشنی مەسیحییە کوردەکان بە زمانی ئارامی و کوردی دەپەیڤین و خۆیان بە نەوە و نەتیجەی جووەکانی گراوی بابل دەزانی. (٦٥٢ بەر لە زایین). لە سەتا نەوەتی ئەم جوولەکانە نەخوێندەوار و بریتی بوون لە بازرگان و دووکاندار و لۆتکەوانانی – ڕووباری خابوور – جا سەیر ئەوەیە کە تاقمێکیان مڵکدار و جووتیار بوون. زۆربەی جووەکانی گوندەکی لە دێهاتەکانی تێکەڵ بە مەسیحی و کورد ژیانیان تێپەڕ دەکرد. گوندی سوندوور, لە نێوان ئامێدی و زاخۆ بە جەماوەرێکی چوارسەد خێزانەوە تەنیا گوندی یەکسەر جوونشینی کوردستانی ئێراق بوو. ئەم جوولەکانە پاشی بیست ساڵ بنەگر بوون لە ئیسرائیل هەروا ئۆگری زێدی خۆیانن و پشتیوانی لە هەوڵی دەوڵەت دەکەن بۆ یارمەتی کوردان. تا ئەم ساڵانەی دوایی

سەبارەت بە یارمەتیدانی بارزانی, ڕۆژنامەنووسانی دەرەکی و تەواوی ئەوانەی سەردانی کوردستانیان کرد، قەت بە بوونی "تاقمی" مووسادیان نەزانی. کاتێك ئیریك ڕۆلۆ, کە ئەو سەردەمی کارناسی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستی "لومۆند" بوو و ڕۆژێکی بە ڕێکەوت تووشی ئەم ئیسرائیلییانە بوو کە خەریکی پەروەردە کردن و ڕاهێنانی کوردان بوون, یەکێك لە ڕاهێنەرانی مووساد پێشنیاری کرد کە هەر ڕێوڕێ بیکووژن و ڕووداوەکە بە هەڵکەوتێکی وێڵ بقەبڵێنن. کوردان دڵاودڵیان کرد، لایان وابوو – دیارە دواتر ڕوونیش بۆوە – کە ڕۆلۆ هەستی بە بوونی ئیسرائیلییان نەکردووە.

وەهەر حاڵ تەنیا چەند کەسێك لە باڵادەستانی کورد لە دۆزی کار وچالاکی نەهێنی مووساد لە کوردستان ئاگادار بوون. (ئەگەرچی ئەفسەرێکی ئیسرائیلی کە خرابووە پاڵ لێژنەی نوێنەرایەتی وتوویژکاری کورد لەگەڵ کاربەدەستانی ئێراقی بە ئانقەست خۆی ئاشکرا کرد – بە ڕواڵەت بە ئاگاداری بارزانی – ڕاهێنانی سەربازی لە کوردستانی ئێراق و ئێران و ئیسرائیل بەڕێوە دەچوو. لە چالاکییەکی نەهێنیدا بە ناوی "ئومێنێت تووا"[2] کوردانیان بە فڕۆکە دەبردە حەیفا ... ڕاهێنان و پەروەردە کران لە پێشدا بەلای شێوەی ساکاری شەڕ و بەرگری پیادەدا شکابۆوە. وەك کەلك وەرگرتن لە خۆمپارەهاوێژ و چەکی بێ پاشەکشە و مووشەکی دژی تانك و مووشەكهاوێژی دژی فڕۆکەی دەسکاری سۆڤیەت کە بە شان هەڵدەگیرا.

ئیسرائیلییەکان قەت نەیانویست شێوەکانی شەڕی کوردان بگۆڕن – پێویستێك بەم کارە نەبوو. حەئیم لەواکۆف, عەرەبناسی شێلگیری ئیسرائیلی کە لە ١٩٦٦ هەتا ١٩٧٣ بێپسانەوە لە نێوان ئیسرائیل و کوردستاندا هاتوچۆی دەکرد دەیگوت: "کوردان بەڵەدی زەوی بوون و دەیانزانی چۆن شەڕ بکەن." ئەو، چالاکی و هەڵسووڕانی خۆی لە نێو کورداندا لەگەڵ ئەزموونەکانی تافی لاوی لە کلکەی

تاقمێك لەم خەڵکە بۆ دیدار نوێ کردنەوە لەگەڵ زێدی خۆیان وەك گەڕۆك دەچوونە تورکیا و بە ئوتووبووس سەردانی ناوچەکانی سەرسنووریان دەکرد.

٢- Omenet Tova پەرستاری باش.

دەیەی ١٩٣٠ و کار لەتەك تاقمەکانی جوولەکە پێکدەگرت کە لە لایەن "ئۆرد وینگێت"ەوە بۆ چالاکی پارتیزانی پەروەردە دەکران. (ئۆرد وینگێت ئەفسەرێکی ماوریك‌ئاسای بریتانیایی مەیلەو زایۆنییەکان بوو کە دواتر بە ڕەچاو کردنی هەر ئەم ڕێوشوێن و شێوانە لە ماوەی شەڕی جیهانی دووهەمدا لە "بێرمە" دژی ژاپۆنییەکان زۆر چاك درەوشایەوە.) ڕاهێنەرانی مووساد کوردانیان لەگەڵ کەڵەشینکۆفی ڕووسی و تفەنگی پەلامار، ناسراو بە "کارۆل گوستاو"ی سۆئێدی ئاشنا کرد. ئەوان تاریفی ئەنگێوەیی پێشمەرگەی کوردیان دەکرد کە دەبوو بە هۆی خەسار نەبوونی تەقەمەنی و باسی ئەنگێوەیی کوردانیان لە پێنسەد گەزی ویۆەترەوە لە زمانان نەدەکەوت کە بەم تفەنگە برنوە کۆنانەی شا وێبدابوون, نیشانەیان دەپێکا. یەکێك لە پەروەردەکارانی پێشووی ئیسرائیل بە تاریف و سەرسوڕمانەوە دەیگوت: "هەرکامێکیان تیرهاوێژێکی هەڵبژاردەی سیرەڕاستن؛ ئەنگێوەترین تیرهاوێژانێکن کە هەتا ئێستا دیومن." ئیسرائیلییەکان و دیترانیش بە چاوی ڕێز و حورمەتەوە دەیانڕوانییە ئەم کردەی کوردان کە بریندارەکانیان هەرچۆنێك بێ لە مەیدانی شەڕ بەجێ‌نەدەهێشت و دەربازیان دەکردن. کوردان قسەی خۆشیان بە قسەی خۆش وڵام دەدایەوە و دەیانگوت: "خودا جوولەکەی بۆ شەڕ ساز کردوون!"

ڕێنوێنی ئیسرائیلییەکان یارمەتی مەشهوورترین سەرکەوتنی کوردانی دا لە دەیەی ١٩٦٠دا: تێداچوونی سەرلەبەری تیپێکی ئێراق لە چیای هەندرێن، لە نیزیك ڕەواندز, لە ١٢ مەی ١٩٦٦دا. هەڵمەتی هەندرێن هەر لە بنەڕەتەوە شانۆ و خۆنواندنێك بوو لە لایەن کوردانەوە بە سەرۆکایەتی ئیدریس، کوڕی بارزانی و جێگرەکەی لەم شەڕەدا فاخر مێرگەسووری،[١] کە یەکێك لە کۆنە خەباتکارانی بەئەزموون بوو. ئەفسەرانی کومۆنیست و سەر بە تاقمە چەپەکان کە لە سپای ئێراقەوە ڕایانکردبوو لەم تێکهەڵچوونەدا بەگەرمە یاریدەیان دا. ڕێژەی ئەم کەسانەی کە ئەم سەرکەوتنە دەدەنە

١– زۆر دواتر دەزگای پاراستن مێرگەسووری و خاوخێزانی بە تاوانی خەیانەت ئیعدام کرد، بەڵام ئەم تاوانەی لە بابەت خەیانەتەوە هاتەگۆڕ شیاوی سەلماندن نەبوو.

پاڵ خۆیان بە ڕادەیەكە كە مرۆص ئەفسانە و ڕاستەقینەی بۆ لێك جیا ناكرێتەوە. لە ڕاستیدا تەنانەت لە نێو كارگێڕانی مووسادیشدا سەبارەت بە گرینگایەتی دەور و بەشداری ئیسرائیل، بەتایبەت دەوری سەرهەنگ "تیسووری ساگۆیی" دمەتەقەیە. ساگۆیی كە بە شێوەی غەیرەڕەسمی وەك سەرۆكی بارگای سەركردایەتی هێزی پێشمەرگە چالاكی دەنواند، بە گوێ ڕاگرتن لە پەیامە ڕادیۆییەكانی سپای ئێراق بەم ئاكامە گەیشت كە ئەفسەرانی تۆپخانەی سپا لەمەڕ دامەزرانی مەتەرێزی پێشەوەی ئاگربارەكانەوە ڕاپۆرتی چەواشەیان داوەتەوە سەركردایەتی خۆیان. ئەو هەلومەرجی ناوچەكەی هەڵسەنگاند و لە تاران و ئیسرائیل كوردانی بە گوێرەی ئەم ڕاپۆراتانە ڕاهێنا. داكۆكی زیاتر هەر لەسەر ئەم مەبەستانە بوو كە كوردان خۆیان پێشتر دەیانزانی: لە مەتەرێزان وەدەرمەكەون و خۆتان بە فرۆكە و تیپەكانی زرێداری ئێراق نیشان مەدەن؛ مەتەرێز و شووران ساز مەكەن، چونكە وەبەرچاو هاتنیان لە ئاسمانەوە زۆر بە سانییە؛ بۆ حەشاردان و حەشارگە هەڵگرتن لە داروبار و ڕەوەز و هەڵەتان كەلك وەربگرن.

كاتێك هێزە زۆر و زەوەندەكانی ئێراقی كەژ و كۆی دەورووبەری ڕەواندزیان یەك لە دوای یەك داگیر كرد، بێشك بارزانی و ئیسرائیلییەكان تەواو دڵپەرێش بوون. بارزانی دەیزانی كە هێزەكانی خاوەنی چەكوچۆڵ و تەكووز و ڕێكخستنێكی پێویست نین كە بۆ شەڕێكی ڕێكوپێك و قەراروبڕی لەسەر كراو هەوێنی ژیان و مانە. ئەو لە قۆناخێكی ناسكدا ناچار بوو دەستووری پاشەكشە بداتە یەكێك لە سەركردە چاوناسەكانی كە لێی سوور بوو تاقمەكەی بەری هەر هێرشێكی ئێراقی دەگرن و دەرەوەستیان دێن. دەستووری كشانەوەی دا كە دوژمن بخانە بۆ سەوە — بۆسەیەكی كە چیرۆكی ئازایەتی و نەبەزینی لێ‌كەوتەوە. كوردان — كە تەنیا بریتی بوون لە پەلێك پێشمەرگەی ئەنگێوە و دوو پەلی پشتیوان — هەر بە تفەنگی ڕووت و چەند خۆمپارەهاوێژان دەستیان دایە شەڕ و ئێراقییەكان بێپشوو لە داوێنان وەسەر دەكەوتن. نیزیكەی دوو هەزار گەزێك كە لە چیا سەركەوتن، كوردان لە دوو لاوە وەبەر دەسرێژیان دان و تیپی چواری لەشكری دووی ئێراقی بە خۆی و ١٨٠٠ كەسەوە لە

ماوەی سێ کاتەژمێراندا لەتوپەت کرا. کوردان لەم تەقە و لێکدانەدا – کە وێنتامی پێی دەڵێن شەڕی "دەستەویەخە"، یانی وەها نیزیك بوونەوە لە دوژمن کە تۆپخانە و فرۆکە لە ترسی گیانی هێزەکانی خۆیی لە فڕە بکەون – چازان و وەستا بوون. لەم شەڕ و لێکدانەدا کەمتر لە ۲۰ کورد کوژران, کوژراوی ئێراقییەکان بە گوێرەی ڕاپۆرتی سەرکردەی ئەوان هێزان کە پاش تێکهەڵچوونەکە دایە فەرماندەرانی باڵادەستی تەنیا ئی لەشکرێك ۱۲۰۰ کەس بوو. ئەم تاقمەیان لە شارۆچکەی دیانا، لەوان نیزیکان ناشت و لە بری کێل یەکی قودوولەیەکی "سوێنئاپ"یان لە لای سەرینێ چەقاندن. ئێراقییەکان لە ماوەی دە ڕۆژ شەڕ و پێکدادانا لە لای ڕەواندز, بێجگە لە کوژراوی جاشان, لانی کەم ۲۰۰۰ کەسیان لێ کوژرا.

بەر لە دەسپێکی شەڕ, بارزانی گەلێك دڵپەرۆشی کوژران و زامار بوونی بەرچاوی پێشمەرگە بوو لە شەڕێكدا کە دەبوایە زەبر وەشاندنی پارتیزانی و چالاکی ڕێكوپێك و خاوەن تەکووز تێکەڵ کرابان – ماوەیەکی کێشا هەتا سەرەنجام بۆ ئەم کارە ملی دا و پێیان سەلماند. کاتێك هەواڵی شەڕەکەی پێگەیشتەوە زۆر پەرێش بوو؛ ساگۆیی کە لەم دژکردەوە سەری سوڕما, بارزانی پێیگوت: "سی چل کەس کوژراو ... ئەمە شتێکە پیاو بۆی دەسەلمێ ... بەڵام سێ هەزار کوژراو ... وەیش! من ئیدی تازە حازر نیم ڕوو بکەم جەیشی ئێراق!" ساگۆیی لە خۆوە سەبارەت بەم وتەیە نارەزامەندی دەربڕی و گوتی ئێراقییەکان حەقی خۆیان بوو ئەوهایان بەسەر بێ, چونکە ئەوان دەستیان دابوویە پەلامار. کاتێك نێردراوەکانی ئێراقی بە سواری دوو ئوتۆمبیلی جیپ و بە ئالای سپییەوە گەیشتنە جێ و داخوازی دیداری بارزانییان کرد، ساگۆیی گوتی: جا ئەگەر بێتوو ئێستا پێنج تیپەکەی تریش لەتوکوت کرێن هەلومەرجیان لەمەش باشتر دەبێ. بارزانی فکرەکەی لێ قبوولْ نەکرد و گوتی: "ببوورن، بەڵام من تەمەنێکە چاوەڕوانم کە ئەمانە وەسەر لوتف بێن و وتووێژم لەگەڵدا بکەن." لە تلاویو کاتێك ئەفسەرانی باڵادەست گوێبیستی ڕادەی کوژراوی ئێراقییەکان بوون, بە دوودڵی لە مەبەستەکەیان ڕوانی. ژێنێراڵ ئاهارون یاریف سەرۆکی دەزگای زانیاری سپا, گوتی: "شتی وا نابێ ... ئەمە شەڕیکی پارتیزانییە ... ئەوە باسی چ دەکەن؟"

سەرکەوتنی چیای هەندرێن وای لە دەوڵەتی ئێراق کرد کە لە شەشی ژوەندا ئاگربەس ڕابگەیەنێ – ئەم ئاگربرە دوو ساڵی خۆ ڕاگرت.

ئیسرائیلییەکان لەم سەرمایە نانەوەی کە لە کوردستان کردبوویان قازانجێکی چاکیان وە دەس هێنا. کوردان لە گەڕیانی بە هەڵاتن دانی فڕۆکەوانێکی مەسیحیدا بە ناوی "مونیر ڕێدفە", لە چالاکییەکی زۆر پێچاوپێچدا یارمەتی مووسادیان دا. ئەم فڕۆکەوانە لە ١٥ی ئووتی ١٩٦٦دا فڕۆکەی زۆر پێشکەوتە و پڕ وردەکاری میگی ٢١ی خۆی بردە ئیسرائیل. پیاوەکانی مووساد بنەماڵەی ڕێدفەیان بە بیانووی گەشت و سەیران لە بەغداوە ناردە کوردستان و کوردان زۆر بە سانی لە سنووری ئێرانیان پەڕاندنەوە. ئیسرائیل میلیۆنێك دۆلاری دایە ئەم فڕۆکەوانە و خۆی و بنەماڵەکەی بە پەنابەری سیاسی وەرگرتن. لە ڕوانگەی ئیسرائیلەوە ئەمە پووڵێك بوو کە زۆر بە ڕێوجێ خەرج کرابوو و ئەمریکایییەکان کە بەم ڕووداوە گوڵیان کردبوو, داوایان لێ‌کرا بچن و فڕۆکەی دەسکاری سۆڤیەت ببینن و کار و پشکنینی خۆیانی لەسەر بکەن. مووساد ئێستا نوقمی شانازی ئەم گەڕیان و ڕووداوە بوو و ناوبانگی لە واشینگتۆن پتر پێهەڵادەچوو.

کوردان لە چالاکییەکیش‌دا کە ئیسرائیلی زۆری تامەزرۆ بوون چازان بوون و ئەویش دەربازکردن و بە هەڵاتن دانی پاشماوەی کۆمەڵی ئەم جوولەکانە بوو کە ڕێژەی نفووسیان بەر لە کۆچی قانوونی ساڵی ١٩٥٠ پتر لە سەدهەزار کەس دەبوو. کوردان بە باشترین شێوە کیسیان لە هاوینی ١٩٧٠ و ١٩٧١ هێنا و بەهرەیان لە ئاگربرەکەی دوابەدوای وەرگرت؛ کوردان بە ئوتۆمبیل جووەکانیان بردە باکوور. (لەبەر هەڵنەتەزاندنەوەی ئێراقییەکان کات و ساتی ئەم کۆچە وەها ڕێکخرابوو کە لەگەڵ دەرکەوتنی خەڵکی شار و چوونە هاوینەهەواران هاوکات بێ.) جا بەڵێ, لە باکوورەوە ئەوانیان ناردە ئێران و لەوێوە چوونە ئیسرائیل. کاربەدەستانی ئێراقی لە هیچ شوێنێك خۆیان لە کەس هەڵنەقوتاند و بەری هیچ ئوتۆمبیلێکیان نەگرت. کۆمەڵی ئەم کۆچەرانە بە ڕادەیەك زۆر بوو (نیزیك ٣٠٠٠ کەسێك) کە مووساد گەیشتە ئەم ئاکامە کە دەوڵەتی ئێراق بە پێی بەڵگە و بۆنەی تایبەتی خۆی ڕەوتەکە دەخاتە پشت

گوێی. لێپرسراوانی مووساد لایان وابوو کە هەر ئەم چالاکی قوتار کردنی جوولەکانە بۆخۆی، بەتایبەتی تێکەڵاوی و نێوانخۆشیی چڕ و پڕی کوردان و ئیسرائیلییانی وەك مەبەستێکی بەجێ دەنواند و نشانی دەدا کە بایی زەحمەتەکەی دەبوو. لەسەر سەلماندنی شا, ئیسرائیلییەکان هەروەها لە گەلاڵە کردنی هەڵمەتی مارسی ١٩٦٩، یانی پەلاماردانی سازکراوەکانی نەوتی کەرکووك کە ئەو دەم لە سەتا ٧٥ی نەوتی ئێراقی بەرهەم دێنا, یارمەتی کوردانی دا. مەبەست لەم پەلامارە ئەمە بوو کە بە دنیای دەرەوە نیشان بدرێ کە پێشمەرگەی بارزانی دەتوانن ئابووری ئێراق لە پێ بخەن. وێنە ڕەش و سپییەکانی لەواکۆف دوو تاقمی دەمامکداری پیادە نیشان دەدەن کە بە خۆیان و چوار یەستر بە باری خۆمپارەهاوێژ و تفەنگی بێپاشەکشەوە بەرەو شوێنی زەبر وەشاندن کەوتوونە ڕێ. سەرکردەی ئەم چالاکییە سامی عەبدوڕڕەحمان بوو، کە ئەندازیارێك بوو لە ئینگلستان دەورەی دیبوو و ئەوان سەردەمان یەکێك لە ئەستێرەکانی بەختی ئاسمانی کوردان بوو. ئەم پەلامارە کە تێیدا خەزێنەکانی گازی سروشتی و هێندێك لە دامەزراوەکان تووشی خەسار هاتن، ئەم هەستی مەترسییەی مەبەستی کوردان بوو پێکیهێنا، بەڵام ئەوەندەی ئیسرائیلی چاوەڕاونییان دەکرد سەرکەوتوو نەبوو. لەواکۆف بە ڕاوێژێکی پڕ سووکایەتی لووتی هەڵپێچا و گوتی: "چاکتر لە کڵ دەردەچوو ئەگەر کوردان بەشێکیان لە تەقەمەنییەکە بۆخۆیان پاشقول نەدابا."

ئەگەرچی پەیوەندی نێوان کورد و ئیسرائیلییان نێوانێکی چڕ و پڕ نەبوو،لەوپۆپی تریشی هەبوو کە کەمتر وەبەر چاو دەهات، یەکێك لەم مەبەستە تایبەتییانە بەرەوی دەسەڵاتی مووساد بوو. مووساد بەوە دەنازی کە ئێراقییەکانی وەها پەرۆش و پەرێش کردووە کە لە بابەت هەنتەشی کارگێڕانی لە کوردستانا زۆری فوو لێ دەکەن و تێشکان و سەرنەکەوتوویی لەشکریی خۆیان دەدەنە پاڵ هەنتەشی هەزار کەسێك ئیسرائیلی لە کوردستان. ئەمریکاش سەبارەت بە چالاکی مووساد لە کوردستاندا کە ببوو بە هۆی شێوان و ئاژاوەی نێوخۆی ئێراق دڵپەرۆش بوو. واشینگتۆن پێیخۆش بوو لەم دە ساڵەدا کە پاش ڕووخانی خانەدانی هاشمی بەسەردا هات, پشتیوانی بکا لەم

دەوڵەتانەی بە دوای یەکا دەهاتنە سەر دەسەڵات و لە سەرەتایساڵانی داگیرسانی پێوەندی نێوان کوردان و ئیسرائیلییان، بە بارزانی دەگوت "مەلای سوور" و تەواو سەر بە مەسکەوی دەزانی, ئەویش لەبەر وەی کە ماوەیەکی زۆر لە سۆڤیەت مابۆوە و جاروبارە کە دەوڵەتی ئێراق ئیزنی سەفەری دەدایە دیپلۆماتەکانی سۆڤیەت بەرەو باکووری وڵات، رێی‌دەدان و چاوی پێیان دەکەوت;[1] ئیدی ئەمریکاییەکان سەرنجیان نەدەدایە ئەم مەبەستە کە بارزانی لە ماوەی مانەوەی لە سۆڤیەتا بێ‌باوەڕێکی قووڵی سەبارەت بە کومۆنیزم و کومۆنیست کەوتۆتە مێشك و وەك سەرۆك عەشیرەتێك دژ بە بیر وباوەڕێك بوو کەوا کەوتبووە بەر سرنجی کوردانی شارەکی و خاوەن دەسەڵاتی پارتی دێموکراتی کوردستان. بەڵام مووساد کەیف‌ساز بوو کە ئەمریکایی‌یەکان چالاکی و هەڵسووڕانی ئەوانیان لە کوردستانا بەگەرمە هاتۆتە بەرچاو و زەختیان دەخستە سەر دەوڵەتی ئیسرائیل کە واز لە یارمەتی کوردان بێنێ. یەکێك لە باڵادەستانی مووساد لە بیر هێنانەوەی بیرەوەرییەکانی ڕابردوودا گوتی: "ئەو کات لای خۆمان وامان دانا کە بەڵێ, ئێمە بۆ ئەوان کۆسپێکین. ئەمەش بەم واتایەیە کە وەکوو بایەخێکی سەرودڵگر واین. ساز کردنی تەنگ و چەڵەمە و درێژە پێدانی تەنگەژەی نێوان ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و وڵاتانی عەرەبی ئامانجی بەرز و دڵخوازی مووساد بوو. بەر لەوەی کە تلاویو ڕاهاتوویی و لێزانینێکی زیاتر لە بابەت دەس ئەنگاوتن لە سیاسەتی ئەمریکادا وە دەس بێنێ, ئەم شتانە هۆی دڵخۆشی ئیسرائیل بوون.

لە ڕاستیدا ئیسرائیل لە بابەت وەدی هێنانی مەبەستی بارزانی واتە دەس وە ئەمریکا ڕاگەیشتنی بەرەورووی گەلێك دژواری بۆوە و بە لای بارزانیشەوە دەس وێڕاگەیشتن وە کاربەدەستان و سیاسەتگێڕانی ئەمریکا هەمیشە سەرەتی یەکەم بوو. لە

١– یەکێك لەم دیدارکەرانە یوگێنی پریماکۆف بوو کە لەسەر شکڵی هەواڵنێران کاری دەکرد و بنکەی لە بەغدا بوو. ئەم کەسە لەوپەڕی تووڕەیی و نارەزامەندی دەوڵەتی بووشا لە ١٩٩١، لە هەوڵێکی ١١ سەعاتەدا کۆششی کرد قەناعەت بە سەددام حوسێن بێنێ کە کووەیت چۆڵ بکا ... پریماکۆف لە حکوومەتی ڕووسیەی پاش سۆڤیەتا باڵاترین پلەی لە دەزگای زانیاریدا وە دەس هێنا و لە ١٩٩٦ بوو بە وەزیری دەرەوە.

ساڵی **١٩٦٣**دا برایم ئەحمەد، لە خۆوە و بە بێ هیچ سەرەدا خۆشکردنێک داوای ویزای چوونە ئەمریکای کرد و داخوازەکەی بە ڕووساردی و لا لێنەکرانەوە برایەوە پاش. پێیگوترا کە واشینگتۆن هیوادارە بتوانێ نێوانی ئێران و ئێراق خۆش کاتەوە و وەرگرتنی نێردراوێکی بارزانی لە وەها هەلومەرجێکا وەك کردەیەکی دوژمنانە خۆ دەنوێنێ. بەڵام بارزانی هیوادار بوو کە ئیسرائیل لەم بوارەدا یاریدەی بدا. ئیسرائیلییەکان هەوڵیان دا، بەڵام سەرکەوتنێکی ئەوتۆیان وە دەس نەهێنا. عیسمەت شەریف وانلی کە کوردێکی لە دایك بووی سووریایە و ئەو کات لە ئورووپا کاری بۆ بارزانی دەکرد، لە **١٩٦٤**دا سەردانی ئیسرائیلی کرد. ئەمە زەمانێك بوو کە برایم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی و ئەندامانی تری پارتی دێموکراتی کوردستان پاشی گێرە وکێشەیەکی توند و تیژ لە بارزانی هەڵبڕابوون. عیسمەت شەریف وانلی چاوی کەوت بە "یاکۆف هێزۆك" بەڕێوەبەری گشتیی وەزارەتی دەرەوە, "شیمۆن پرێز" جێگری هەمیشەیی سەرۆك وەزیر و خودی سەرۆك وەزیر "لووی ئیشکول" و لە کاتێکا برووسکەی شادی لە چاوانیڕا دەتروووسکانەوە لەم کۆ بوونەوانە هاتەدەر. گوتی: "ئەم باڵادەستانەی لە ئیسرائیل چاوم پێیان کەوت گوتیان کە کوردستان بەرەو سەربەستی داژوێ. من لێم سوور بۆوە کە ئیسرائیل سەبارەت بە کوردان بڕوای باشە و لەگەڵیان هەست بە هاودەردی دەکا."

وانلی دەڵێ: "بارزانی دڵی خۆش بوو و دڵنیا بوو کە وا ئێستا هاوکاری ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەبەر دەستانە." تا ئەم ڕادەیە ئیمان و بڕوای بە زیرەکی و کارتێکردنی ئیسرائیل هەبوو. بۆ ساڵی دواتر وانلی پەیوەندی کرد بە باڵوێزخانەی ئیسرائیل لە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و لەوێوە نێوانی لەگەڵ دامەزراوەیەکی پێوەندی گشتیی لە شەقامی مادیسۆن کە نێوانی لەتەك ئیسرائیلا خۆش بوو، بۆ داگیرساند. ئەو لە واشینگتۆن لە "مەکۆی بلاڤۆکانی نەتەوەیی" وتاری دا و چاوی بە هەندێك لە ئەندامانی مەجلیسی پیران کەوت. وانلی دەڵێ: "هەر خێرایەکی تێگەیشتم کە ئیسرائیلییەکان نەیانتوانیوە ئەمریکاییەکان ڕازی بکەن و ئەمریکاییەکانیش پێیانخۆش نەبوو خۆ تێوەدەن." قازی ویلیام ئوو.دوگلاس, کە لە ڕابردوودا بە باری

چاکا لەسەر کوردانی نووسیبوو، ملی نەدا بۆ چاوپێکەوتنی. وانلی دەڵێ: "لە هەموو شوێنێك بە ڕووساردی وەرگیرام. هەڵکەوتێك ڕووی نەدا." کاربەدەستانی وەزارەتی دەرەوە دیداریان لەگەڵ نەکرد، بەڵام کۆبوونەوەیەکیان پێکهێنا کە تێیدا لە بۆ کارناسان بێتە ئاخافتن. (ئەمە تەگبیرێك بوو کە وەزارەتی دەرەوە لە ماوەی سێ دەیەی پاش ئەوا گەلێك جار و بە باشی بەهرەی لێوەرگرت.)

کاتێك وانلی ڕاپۆرتی ڕەوتی ڕووداوەکانی هەناردەوە "بارزانی سەری سوڕما و بە خۆیا شکایەوە." بەڵام هەتا پشتبەردانی لە ١٩٧٥دا قەت ئیمان و بڕوای سەبارەت بە توانایی ئیسرائیل لە بابەت شوێن دانانی لەسەر ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە دەس نەدا. بارزانی هەمیشە تکای لە ڕاوێژکارانی مووساد ئەمە بوو: "هەر لە بن گوێی سەرکۆماری ئەمریکا سرتوخورتێك بکەن بەسە." لە گەڕیانی دوایین دیدار لەم گشتە سەردانەی بۆ ئیسرائیل کە تێیدا چاوی کەوت بە هەموو وەزیران و سەرکردەکانی سپا، پێشنیاری بە شیمۆن پرێز کرد کە ئەگەر دەوڵەتی سووریا بڕووخێنێ، کوردانیش دەوڵەتی ئێراق دەڕمێنن. کاتێك ئیسرائیلییەکان پەیمانی دۆستایەتی سۆڤیەتیان بیر هێنایەوە و ئەم پێشنیارەیان بردەوە پاش، بارزانی وڵامی داوە: "ئێوە دۆگۆڵ و نیکسۆنتان لە کار لادا. ئیتر ناتوانن من فریو دەن." هیچ شتێك ئەم خەیاڵاتەی لە زەینی نەدەبردە دەر.

لە ١٩٧٢دا بەخت ڕووی کردە بارزانی، یانی بۆخۆی وای زانی. خاتوو "گوڵدا مایەر"، سەرۆکوەزیری ئیسرائیل لە تاران بوو و داوای یارمەتی زیاتری دەکرد بۆ کوردان. ئەمە مانگێك بەر لە دیداری شا لەگەڵ نیکسۆن و کیسینجێر بوو کە تێیدا شا بڕوای بە نیکسۆن و کیسینجێر هێنا کە ئەم سیاسەتەی ئەمریکا لە بابەت خۆتێوەرنەدانی لە کێشەی کوردان وەلا بنێن. کیمچە، سەرۆکی مووساد ئەم ئاڵوگۆڕەی لە چاوی خۆیان دەزانی و پێی وابوو ئیسرائیل دەوری کاریگەری گێڕاوە. بەڵام ئەم گۆڕانی هەڵوێست و سیاسەتەی واشینگتۆن تەنیا لەبەر دڵی خودی شا بوو کە سەبارەت بە پێهەڵاچوونی ناردنی چەك بۆ ئێراق، بە گوێرەی پەیمانی دۆستایەتی ئێراق و سۆڤیەت دڵپەرۆش بوو (و ئەم یارمەتییە سەربازییە گرینگانەش کە ئیسرائیل و

ئێران بە بارزانییان کردبوو خۆی ڕەنگدانەوەی ئەم دڵپەرۆشییە بوو.) جا سەیر ئەوەیە سەرەڕای زۆر بوونی بەرچاوی یارمەتییەکانی سەربازیی ئیسرائیل بۆ کوردان لەو هاوینەدا، چاوەدێری تازەی ئەمریکا و پشتیوانی ئاشکرای ئێران بۆ وان ئێستا بە زەرەدی برەوی دەسەڵاتی ئیسرائیل شکایەوە.

کار و گەلاڵەی یارمەتییە غەیرەنیزامییەکانی ئیسرائیل هەروا درێژەی کێشا و بارزانی زۆرتر لەگەڵ ئەفسەرانی سپای ئیسرائیل لە تاران ڕاوێژی دەکرد. لە مەودای شەڕی ١٩٧٣ی عەرەب و ئیسرائیلییاندا دەنگۆی وتوویژی تەکولۆ سەبارەت بە کرانەوەی بەرەیەکی دووهەم لە لایەن کوردانەوە بە مەبەستی بەرپەرچ دانەوە و ڕێگرتنی ئێراق لە ناردنی هێزی یارمەتیدەر بۆ وڵاتی سووریا لە بەرزاییەکانی گوڵان بەرگوێ دەکەوت. تا ئەمڕۆ ڕوون نەبۆتەوە کە داخوا ئەم بیرە لە لایەن کوردانەوە دەربڕابوو یا لە ئالی ئیسرائیلییانەوە, کە پتر ئەمەیان وێدەچێ. یەکێک لە یاریدەدەرانی باڵادەستی بارزانی بە لێبراوی گوتی ئەوە ئیسرائیل بوو کە داوای لە کوردان کرد بە کردنەوەی بەرەیەکی ئەوتۆ "ئێراق بخەنە تەنگەژە، بەڵام بارزانی لەگەڵ ئەم پێشنیارە هاودەنگ نەبوو." بەتایبەت پاش ئەمەی کە ئەمریکایییەکان ڕایانسپارد کە لەم کارە خۆ بپارێزێ.

بارزانی پتر ئەمریکای بە هێند دەگرت هەتا ئیسرائیل "ڕاپۆرتی پایک" دەڵێ ئەم ڕاسپاردەیە خودی کیسینجێر کردی کە ئەو کات وەزیری دەرەوە بوو. کیسینجێر لە بیرەوەرییەکانیدا گەڕیانەکە بە دوو شێوە دەگێڕێتەوە: بە خۆی دەنازێ کە نەیهێشتووە بەرەی دووهەم بکرێتەوە و ئەمجاریش بایەخی پێوەندی لەگەڵ کوردان زەمانێك ڕوون بۆوە کە تەنیا لەشکرێکی ئێراق – بۆ بەشداری – لە شەڕا بە دەستەوە بوو." پازدە ساڵ دواتر دەڵێ بۆیە دژی پێشنیاری ئیسرائیلییەکان ڕاوەستا چونکە دەترسا بێتوو کوردانی سووکەڵەچەك لە چیا دابڕێن – لە ژێر زنجیری هێزەکانی زرێداری ئێراقا – بپلێشێنەوە." جا هەر لە ترسی داهاتووی ئیشەکە, پاش کۆتایی هاتنی شەڕی "یوم کیپوور"، پێیخۆش نەبوو یارمەتی بۆ بارزانی پێهەڵابەرێ, چونکە ئەم کارە – کردنەوەی بەرەی دووهەم – پێویستیی بە پەلاماریکی بەربڵاو بوو. سەرچاوەکانی

دەزگای زانیاری ئیسرائیلیش بە پێی بەڵگە و سەنەدی تایبەتی خۆیان داکۆکی دەکەن لەسەر ئەم مەبەستە کە ئەم پێشنیارە لە لایەن خودی کوردانەوە کراوە و بۆیە ئیسرائیلییەکان پێی ڕازی نەبوون، چونکە نەیاندەتوانی پاشان بەری تۆڵە ئەستاندنەوەی ئێراقیان بۆ بگرن و باڵیان بەسەر بکێشن.

ڕەنگە هۆی یەکتر نەخوێندنەوەی ئەم وتانەمان لە داخ و مخابەتێکڕا بۆ دەرکەوێ کە کیسینجێر لە "تلاویو" وە دەستی هێنا: "ئیسرائیلییەکانی تلاویو لە مەبەستم حاڵی بوون." بەڵام ئەم ئیسرائیلییانەی لە شانۆدا – یانی لە کوردستان – بوون هاودەنگی ئەم گەلاڵەیە بوون. هەرچونێك بێ هیچ کارێك نەکرا و هێزەکانی ئێراق کە بریتی بوون لە ٣٠٠٠٠ سەرباز و ٦٠ فڕۆکە و ٤٠٠ تانك نێردرانە بەرزاییەکانی گولان. سەددام حوسێن ئەوەندە لەم بابەتەوە نیگەران بوو کە لە پێشا بەڵێنی لە شا وەرگرت دەرفەت لەم هەلومەرجە نەهێنێ. شا ئەو کاتە گوتبووی: "من هیچ پێمخۆش نیە کە کوردان مۆرکی بەکرێگیراوی ئەمریکا و ئیسرائیلییان لێبدرێ." بەڵام لەگەڵ تەواوی ئەمانەشدا، لە بەرامبەر متەق نەکردنی سەبارەت بە ناردنی هێزی ئێراق بۆ سووریا، نوێ کرانەوەی پێوەندی سیاسی بە سەر سەددام حوسێنا داسەپاند. ئێراقییەکان ١٢٥ سەرباز و ٢١ فڕۆکە و ١٨٠ تانکیان لە گولان تێداچوو.

پاشی شەڕ، ئیسرائیل گەلێکی چەکوچۆڵی ڕووسی بۆ کوردان هەنارد: تۆپخانە، مووشەکهاوێژی دژی ئاسمانیی ئیسترێلا کە لەسەر شانان هەڵدەگیران و شتێکی ئەوتۆ نەبوون و چەکی دژی تانکی ئیستاگێر.

بەڵام کاتێك شەڕ و هەڵڵای نێوان کوردان و ئێراقییەکان لە ١٩٧٤دا دەستی پێکردەوە, مووساد لەوپەڕی نارەحەتیدا لێی حاڵی بوو کە ئیتر ئێستا بۆتە شوێنکەوتەی شا و ئەمریکا. ئێران بۆ باڵگرتنی کوردان کە کەوتبوونە تەنگەژە، پۆلێك ئاگرباری ١٢٠ میلیمیتری دەسکاری سۆڤیەت و پۆلێك ئاگرباری ١٣٠ میلیمیتری تری ناردە نێو خاکی ئێراق – ئاگرباری تریش دواتر بە شوێن ئەمانەدا هاتن و هەروەها مووشکهاوێژەکانی "ڕاپیەر"ی ئینگلیسی لەسەر سنوور دامەزران. بەڵام یەکێتی سۆڤیەت ئێراقی بە چەکوچۆڵی پتر و پێشکەوتەتر تەیار کردبوو, لە باڵەفڕەوە

بگرە هەتا فڕۆکە و تانـك. هێـزە زرێـدارەکانی ئێراقـی هـەر خێرایـەکی و بێپـسانەوە کوردانیان لـە دەشتەکانی هەولێرەوە بـەرەو مەتـەرێزەکانی کێـو و کێوپـاران ڕامـاڵی. کاتێك کوردان ئەم پردە گرینگەیان تەقاندەوە کە ڕێی دەبردەوە سەر دەرەی سەخت و دژواری "گەڵی عەلیبەگ"، ئەندازیارانی ئێراقی بە بۆلـدزێر چیایان دابڕی و ڕێیـان بـۆ تانکان کردەوە و لقێك تانکی تەیارکراو بە لێواری داوێنی چیای هورەکدا بـــــــەرەو دەشتەکانی دەورروبـەری دیانـا و ئـەولاتری ئاژاوتیـان و چـوونە پـێش.[1] زوی زەمـیر, سەرۆکی مووساد کە کوردستانی بـە وردی دەناسـی, سـەرلـەنوێ سـاگۆیی نـاردەوە, کاتێك ساگۆیی گەیشتە جێ سەری سوڕما وەختایەك دیتی بارزانی و کوڕەکانی ئاگایان لـــە جموجـــۆڵی هێزەکـــانی ئێراقـــی نیـــە، ســـاگۆیی دەڵـــێ: "دەســـەڵاتی ڕاگرتنـــی بارودۆخەکەیان بە دەستەوە نەمابوو."

لە کۆبوونەوەیەکدا کە لـەتـەك فەرمانـدەرانی کـورد لـە ئەشـکەوتی زوزیـك لـە دەرەوەی ڕەواندز پێکیهێنا داکـۆکی کـرد کـە بـارودۆخ بـە بـاری تاکتیکیـدا زۆر پڕمەترسییە. سەرەڕای تەواوی ئەمانە ساگۆیی دەستی کرد بە دامەزراندنی بۆسەی تەیار بە چەکی دژی تانکی "ئێستاگێر" و "تۆپی ١٠٦ی بێ پاشەکـشە". ئیـسرائیلییەکان بـە سەرنجدان بەم مەبەستە کە ئێراقییەکان قەت لە ڕێوبان کلا نەدەبوون و زۆر لــە ژێـر باڵی پـشتیوانی تۆپخانـە دوور نەدەکەوتنـەوە, بۆسـەیەکیان دانایـەوە کـە لــە مـاوەی نیوسەعاتێکا سەت تانکی ئێراقیان تەفروتونا کـرد. بۆسـەکانی تـر خەسـاری قورسـتری لـێدان، بەڵام ئەمـجار ئێراقییەکان بە بێ گوێدانە خەسار هەروا بەرەوپێش دەئـاژوان. بە قوونەشەڕ لە زوزیك هەڵدەکشان و ئەم کێـوە چـەند جـاران دەستاودەسـتی کـرد. لەگەڵ بارینی بەفر شەڕەکان لە گەرمە کەوتن، بەڵام نەبڕانەوە. ئێراقییەکان بۆ یەکـەم جار لە شەڕ لـەتەك کوردانا توانیان زستانێ لە کوێستانان درێژە بە شەڕ بدەن. ساگۆیی

---

[1] – دیاردەگەلێك وەك نیشانەی خەیانەت لە ڕیزی پێشمەرگەدا خۆی دەنواند: هێزی زرێداری ئێراق لە کات و شوێنی "مناسب"دا لە چیا دابەزین و ئەم پێشڕەوییە دروست وەختایەك بوو کە هێزەکانی پێشمەرگە بە شێوەیەکی گومان لـێکراو کشابوونەوە. هۆی پاشەکشە دەمەقڕەیەك بوو کە لە نێو خۆیانا هەڵگیرسابوو, دیـار نـەبوو بـە ئانقەستە یان نا. تێکرا بۆ چارەسەری ئەم ناکۆکییە گەڕابوونەوە ناوەندی سەرکردایەتی خۆیان.

کە زۆر لەم بابەتەوە دڵپەرۆش بوو گەڕاوە ئیسرائیل هەتا ڕێچارەیەك بۆ ئەم کارە بدۆزێتەوە.

هێشتا خەریکی دۆزینەوەی چارەسەرێك بۆ ئەم تەنگەژە و دارشتنی گەڵاڵەی بەربەرەکانی و بەرپەرچ دانەوە بوو کە لە شەشی مارسا ڕێککەوتنی ئێران و ئێراق لە ئەلجەزیرە ڕاگەیەندرا. لەپڕ دەستوور درا بە تەواوی هێزەکانی تۆپخانە و تۆپی دژی ئاسمانیی ئێران ئاودیوی خاکی خۆیان بنەوە و ئێراق جێبێڵن. ئەم هێزانە لەبەر چاوی کورد و ئیسرائیلییان کە واق مابوون "ئامراز و کەلوپەلیان تێکەوەپێچا و گەڕانەوە." ئەفسەرانی ئێرانی کە نەیاندەوێرا ڕاستییەکەی بڵێن، ئەم پاشەکشەیان وەك ئاڵوگۆڕی هێزەکان و نۆرە پێکرانیان لە قەڵەم دا. ئەم چەند کەسەی تاقمی مووساد کە هێشتا لە کوردستان بوون بە فەرمانی ساواك بارگە و بنەیان خستە نێو چەن جیپێك و خێرایەکی بۆی قوتار بوون. ئەمە کۆتایییەکی تاڵی ڕەوتی ڕووداوەکان بوو.

لە تاران "ئیوری لوبرانی" باڵوێزی لێوەشاوە و غەیرەڕەسمی ئیسرائیل کە ماوەیەکی زۆر یەکێك لە کارگێڕانی "سیاسەتی لە لاوەی" مووساد بوو لە ئیتیۆپیڕا بگرە هەتا لوبنان، سەری لە "دڵڕەقی و بێهەست و سۆزی شا" سوڕما. یەکێك لە باڵادەستانی ڕەسمی حکوومەتی شا پێشبڕی و ناڕەزامەندی ئیسرائیلییانی ڕادایە کەنارێك و ئەوانی سەبارەت "بە تێکەڵ کردنی هەست و سۆز لەگەڵ سیاسەت" سەرکۆنە کرد. ئەم کارەبەدەستە بڕوای وابوو کە "نابێ یارمەتیدانی کەمینەکان بە شێوەیەك بێتە بەرچاو کە ئاخرییەکەی بگەڕێتەوە سەر خۆت، بەڵکوو دەبێ وەك ئامرازێك چاوی لێبکرێ بۆ وەرگرتنی ئیمتیازی باش لە زۆرینە" و درێژەی دا: "سیاسەتی باش یانی بڕینی یارمەتی لە کاتی خۆیا بۆ وەرگرتنی لانی زۆری ئیمتیاز و ئەمەش هەر هەمان کارە کە شا کردوویەتی." لوبرانی تازە لە هەڵەی ئیسرائیل حاڵی بوو کە وای بیر دەکردەوە دوژمنایەتی لەمێژینەی ئێران و عەرەبان شتێکی خۆڕاگرە و ئاڵوگۆڕی بەسەردا نایە و ئیزنی ئیسرائیل دەدا کە کوردان بۆ ئەم کارە هان بدا. ئەو بە پەرۆشییەوە تێگەیشت زۆر سەیر نیە هەر کات شا بە قازانج و بەرژەوەندی بزانێ ئیسرائیلیش تووشی وەها چارەنووسێك بببێتەوە.

بەڵام دەڵێ: "قەت دەستوورێکی ئەوتۆیان پێنەدام کە بە مەبەستی لایەنگری لە کوردان شا بدوێنم و تەنانەت سەبارەت بە دانی یارمەتی مرۆڤدۆستانە بۆ لافاوی ئەم پەناخوازانەی کە ئێستا بەرەو ئێران سەرەولێژ بوون، متەق بکەم." لە درێژەدا دەڵێ: "ئاشکرایە ئێمە وەك ئەم ئیسرائیلییانەی کە ڕاستەوخۆ کەوتبووینە نێو گەڕیانەکە زۆرمان هەست بە تاوان دەکرد." دەیزانی کە سەدان کورد لە ئێراق کوژراون و هەزاران کەسیان ڕەپێچەکی دەشت و سارای وشك و قاقڕی باشووری ئێراق داوە. چەند ساڵێك دواتر گوتی: "ئەگەر ئیسرائیل لە بری وڵاتێکی ٤/٥ میلیۆن کەسی وڵاتێکی ٢٥ میلیۆنی با، ئەوکات بە شێوەیەکی تر قسەمان کردبوو." لێرەدا بە مەست کوتایە سەر مێزەکەی. بەڵام ئەمە قسەیەك بوو کە بۆ دامرکاندنی هەست و دڵدانەوەی خۆی دەریدەبڕی. ئیسرائیل هەر ئیددیعایەکیش کە هەیبوو و لەگەڵ ئەمەشدا کە خۆی بە "چوارەمین هێز و دەسەڵاتی نیزامیی جیهان" دەزانی, قەت لە وڵاتێکی بچووکی ناوچەیی وێوەتر نەبوو و نەیدەتوانی دەسەڵاتێکی سەقامگیری دوورتر لە بنکەی مەدیتەرانەیی خۆی پەرە پێبدا و شا هەر لە سەرەتاوە بۆ ئەم مەبەستە دنەی دا خۆ لە کاروباری کوردستانەوە بگلێنێ: دەیزانی کە ئیسرائیلییەکان بە زۆر باراندا ئەمەگداری ئەون و ناتوانن لەگەڵیا بکەونە دژایەتی.

بۆ ساڵی دواتر, ئەو کاتەی وا لەوبرانی لە دورگەی کیش لەتەك شادا تاق کەوتبۆوە و وردە وردە کەش و هەوای ڕەسمی دیدارەکە دامرکا، لە شای پرسی کە ئەم یەکێتییە "بەکردەوەی" لەگەڵ ئیسرائیل بە چ مەبەستێك درێژە پێدەدا؟ شا گوتی ئیسرائیل وەك ئاسنڕفێنێك وایە کە ناخۆشەویستی و هێزی عەرەبان بۆ لای خۆی دەکێشێ و بەم بارەدا بە قازانجی ئەوە. ئەم کارە هەل بۆ ئێران دەڕەخسێنێ کە بە مەبەستی بەربەرەکانی لەگەڵ عەرەبان و نیزیك کردنەوەی تلاویو لە واشینگتۆن تەیار بێ و ئەمەش خۆی بۆ شی کردنەوەی هەڵوێستی ئێران بۆ ئەمریکاییەکان و تێگەیشتن لە هەڵوێستی خۆیان بەکەلکە. ئەو لە هیچ شوێنێك باسی کوردانی نەکرد کە ئاشکرایە لەم بوارەدا هەل و دەرفەتیان بۆ ڕەخساندبوو.

پایەبەرزانی کورد ئیدیعا دەکەن کە مەکۆی دەوروبەری بارزانی ئاگایان لە دیداری وەزیرانی دەرەوەی ئێران و ئێراق بووە کە لە نێوەراستەکانی ساڵی ١٩٧٤دا توانیان هێندێك گرێ و کۆسپان ڕەها کەن، بەڵام دەڵێن قەت پێیان وانەبووە کە ئاوا لەرێوە دەگەنە سەرەنجام. وێڕای تەواوی ئەمانەش کوردان دەڵێن ئێمە بەتایبەت لە ئیسرائیل تووڕە بووین کە ئاگاداری چاوپێکەوتنی ئەلجەزیرەی نەکردینەوە, چونکە بێگومان مووساد لە پێشا بەم کەینەوبەینەی زانیوە ... ئەمەش هەر ئەم خەیاڵاتەیە کە لەمەڕ ئیسرائیلییانەوە بوویان و پێیان وابوو لە هەموو شتێك ئاگادارن. بەڵام مێژوونووسانی ئیسرائیلی لەگەڵ ئەم بۆچوونە نین و دەڵێن ئیسرائیلییەکانیش دەکرێ وەك هەر کەسانێکی تر "هێر" بن. بۆ مەگین هەر خودی ئەم دەوڵەتی ئیسرائیلە نەبوو کە لە ١٩٧٣دا دیاردەگەلی ڕوون و ئاشکرای هەڵگیرسانی شەڕی دەبینی, کەچی لە وەختی هێرشی تێکڕای میسر و سووریادا ئاوەها تێکەوت و خافڵگیر کرا؟

کیمچە حاشا لە هەر چەشنە "وریا کردنەوەیەکی پێشتری" ئیسرائیلی لە لایەن شاوە دەکا؛ بەڵام مێژوونوسێکی ئیسرائیلی کە توێژینەوەی لەسەر یەکێتی کورد و ئیسرائیلییان کردووە بە دڕدۆنگی و دووشکییەوە دەڕوانێتە بێتاوانی و بێئاگایی دەوڵەتی ئیسرائیل. بە ورد بوونەوە لە مەیلی بەردەوامی ئیسرائیل بۆ لاواز بوونی ئێراق, بێتوو شەڕ کۆتایی پێهاتبا، بێگومان ئیسرائیل لەم گێرە و کێشەدا زۆرشتی لە دەس دەدا و لە بەرامبەردا هیچیشی گیر نەدەکەوت، چونکە ئەگەر شەڕ بڕابایەوە, ئێراق ئازاد دەبوو کە هێزەکانی بۆ بەرەنگاری ئەو بەرەو ڕۆژاوا بخاتە گەڕ. هەر ئەو دەم جۆزێف کرافت، وتارنووسی ئەمریکایی کە لە کیسینجێر نیزیك بوو لە نووسراوەیەکدا هەر ئەم شێوە ڕوانگەیەی دەخستەڕوو: ئەو لەم وتارەدا ڕێککەوتنی ئەلجەزیرەی وەك "زەبرێك لە ئەیالەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا"، گەورە پشتیوانی ئیسرائیل، لە قەڵەم دا.

دواتر ئیوری لوبرانی گوتی: "لێی سوور نیە کە قسەی کوردان دەربارەی گوناهی هاوبەندانی ڕاڕایان کە تاوانی ڕێککەوتنی ئەلجەزیرەیان دەخەنە ئەستۆی هەتا کوێ وایە." ئەو خاڵێکی خستەڕوو: ڕەوڕەوەی شەڕ هەڵتەهەڵتەکی بوو و ئێراق پێشنیاری

سەرکەوتنێکی دیپلۆماتیکی دەخستە بەر دەستی شا کە مەترسی تێوەچوونێکی پتری نیزامیی لە دوا نەبوو کە وەکوو زۆنگ دەچوو. بەڵام بارزانی قەت لەم بابەتەوە ئیسرائیلی نەبەخشی. مەلامستەفا هەتا سەرەمەرگی، هەر کات کە باسی نێوانی لەگەڵ ئیسرائیل دەهاتە گۆڕ باسەکەی دەگۆڕی.

مەسعوودی کوڕی لەمەش ئاشکراتر هەڵوێستی دەگرت. لە ئۆکتۆبری ١٩٩١دا وەختایەك لە گەڕیانی سەردانێکمدا بۆ کوردستان پێم گوت هەر بەم زوانە دەچمە ئیسرائیل بەم هیوایە کە چاوم بە کاربەدەستانی پێشووی مووساد بکەوێ، ئەم مرۆیە کە سەرچاوەی جوانترین ڕەوشتی ئینسانی و خوددارترین پیاوی کوردە، لەپڕ دەرهەڵبوو، گوتی قەتی پێخۆش نیە سەبارەت بە ئیسرائیلییەکان قسەم لەگەڵ بکا. ئەوەندەی ڕق هەستابوو پڕیشکەی لێ دەبۆوە. وتی وەك بارزانییەك بڕوای وایە کە تێکەوتن و دۆستایەتی لەگەڵ ئیسرائیل، باوکی، هۆزی، بنەماڵەی، حیزبەکەی و هەموو کوردانی بە ڕێیەکدا برد کە کارەساتی لێکەوتەوە. ناکامی و بە پووچ دەرچوونی دۆستایەتی لەگەڵ دەسەڵاتدارانی دەرەکی کە وەختایەك زۆر وەك مەبەستێکی جێی باوەڕ خۆی دەنواند، کۆنەڕقێکی پایەداری جێهێشتبوو.[1] وا بێ و وا نەبێ، کوردان بە خۆیان سەلماندووە کە ئەگەر بارزانی سەرەتای دۆستایەتی لەگەڵ ئیسرائیلییان دانەمەزراندبا ئەوەندە سادە و ساکار نەدەبوون کە لەتەك شا و واشینگتۆنا دەس بدەنە هاوکارییەکی خڕ و پتوون.

بەو حاڵەشەوە لە ئیسرائیل پشتیوانی بێ پێچ و پەنای گشتیی سەبارەت بە ئاوات و ئارمانجی کوردان هەر لە گڕی خۆی دایە. لە بەهاری ساڵی ١٩٩١دا، کاتێك کوردان دژی سەددام حوسێن ڕاپەڕین، ئیسرائیلییە بە ڕەگەز کوردەکان لە دەرەوەی بیناکانی دەوڵەتی کۆبوونەوە و داوای یارمەتییان لە "ئیسحاق شامیر"ی سەرۆك وەزیر

١- بەڵام لە ١٩٩٢دا، لە وتووێژێك لەگەڵ کامران قەرەداغی – لە ئەلحەیات – ەوە، گوتی خۆ پاراستنی لە وتوویژ لەتەك ئیسرائیلدا ئەوەندەی دەگەڕێتەوە سەر دژایەتی عەرەبەکانی ئەندامی کۆنگرەی ئێراق، یانی دژبەرانی سەددام، پێوەندەی بە ڕابردۆوە نیە.

کـرد، یارمـەتی مـرۆڤدۆسـتانە نێـردرا، ئەگەرچـی نیۆیـۆرك تایـمز کـە بـێ هـیچ ئێروئەوێیەك پشتیوانی لـە ئیسرائیل دەکا، ئیسرائیلی لـەبەر سـرنج وێنـەدان وە دەرد و بەڵای کوردان "بە گوێرەی ئەم دڵپەرۆشییە لووت بەرزانەیەی کە سـەربەخۆیی کـورد ڕەنگە ناڕاستەوخۆ فەلەستین بەرەو سەربەستی پاڵ پێوە بنێ" سەرکۆنە کرد.

هەروەك کە هەر کارگێڕێکی بەئـەزموونی دەزگـای زانیـاری دەزانـێ، باوەڕگـەلی نەگۆڕ و پتـەو، چـاوەڕوانی لـە ڕادە بـەدەر و بـە خراپـە بـاس کـردن زۆرتـر نرخـی مسۆگەری ئەم جموجۆڵە پەنامەکییانەن کە لـە وڵاتانی جیهانی سێهەما بـەڕێوە دەچـن. بەم گەڕیانە لەم بابەتانەدا کـە گـەورەهێزێك لـەگـەڵ خـەڵکێکی هـەژار و پێخوسـتی زۆرکاری چەشنی کوردان, تێبکەوێ، کارێکی ئاسایی و باوە. ویلیـام کـۆلبی کـە لـە سەردەمانی بەرەڵڵا کردنی کوردانا سەرۆکی "سیا" بوو، چەند ساڵ دواتـر پێیگوتـم: "هەتا زیاتر تێکەڵاوی ڕەوتەکە دەبێ، تێکەڵایەتی عاتیفی بەتایبـەت لـە نێـو کـارگێڕانی چالاکی سەرشانۆ زیاتر دەبـێ."[١] کـۆلبی کـە خـۆی یـەکێك لـە کارناسـانی چـازانی کاروباری ئاسیایە لەم پلەیەدا دەیزانی باسی چ دەکا. ئیسرائیل کوێرەوەرییەکی تریـشی تووش هاتبوو: دوای ١٩٧٥ لوبرانی گـوتی: "خـەڵکی سـاکاری ناوچـە – کـوردان، ئێرانییەکان و زۆر لە خەڵکانی تر – پێیان وابوو جوولەکـە بـۆ پـووڵ هـەموو شـتێك دەکا." کە بە بڕوای ئەو, مەبەستەکە دەگەڕێتەوە سەر ئەم باسـەی کـە لـە "پەیـمانی شێخەکانی زایۆن"دا باسی کرابـوو، کـە دروشـمێکی چاوناسـی دژی جوولـەکەیـە و پۆلیسی ڕووسیای خونکاری لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا دەستی تێبردبوو.

١– دۆستایەتی "سیا" لەگەڵ کوردەکانی ئێراق ساڵگاران وەك ڕۆحێکی نەسەکنیو پێوەندی و دۆستایەتی نێـوان ئەیالـەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و ئێرانی کردە مەیدانی تراتێنی خۆی. هەر دوابەدوای ڕووخانی شا "ڕی کیو"، سەرۆکی پێشووی "سیا" لە بنکەی تاران بانگ کرایەوە سەر کار هەتا وتوویژێك لەگەڵ دەوڵـەتی تـازە دەس پێبکا کە لە بوونی پێوەندی شیمانەیی نێوان ئیسرائیل و کوردەکانی ئێراق دەترسا. "کیو" گوتی تا ئـەو جێیـەی ئەو ئاگادارە هیچ نێوان و پەیوندییەك لە گۆڕا نەبوو.